

Broj: 03- 514 /18
Podgorica, 20. 04. 2018. godine

Kabinet Zaštitnika 020/241-642
Savjetnici 020/225-395
Centrala 020/225-395
Fax: 020/241-642
E-mail: ombudsman@t-com.me
www.ombudsman.co.me

CRNA GORA
SKUPŠTINA CRNE GORE

PRIMLJENO:	23. IV	20 18. GOD.
KLASIFIKACIONI BROJ:	00-72/18-21	
VEZA:		
EPA:	4/25 XXVI	
SKRAĆENICA:		PRILOG:

SKUPŠTINA CRNE GORE

Podgorica

U skladu sa člankom 48. Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore dostavljamo vam 90 primjeraka Godišnjeg izvještaja Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2017. godinu i elektronski primjerak na CD-u.

ZASTITNIK LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA
CRNE GORE
Šučko Baković

Crna Gora

**ZAŠTITNIK LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA
CRNE GORE**

**IZVJEŠTAJ
NACIONALNOG PREVENTIVNOG MEHANIZMA
ZA 2017. GODINU**

Podgorica, MART 2018. godine

SADRŽAJ

I UVOD	7
II USLOVI ZA RAD NPM-a	7
III METODOLOGIJA RADA	8
IV REALIZOVANE AKTIVNOSTI	9
4.1. REDOVNI OBILASCI	9
4.1.1. Odjeljenje bezbjednosti Danilovgrad	10
4.1.1.1. Materijalni uslovi u prostorijama za zadržavanje	10
4.1.1.2. Pristup vodi za piće	10
4.1.1.3. Komunikacija zadržanih i službenih lica	11
4.1.1.4. Prostorije za saslušanje i informativne razgovore	11
4.1.1.5. Video nadzor	11
4.1.1.6. Obezbjedenost električnog ormara	11
4.1.1.7. Pregled vozila	11
4.1.1.8. Način čuvanja privremeno oduzetih ličnih stvari i predmeta	11
4.1.1.9. Uvid u dokumentaciju	11
4.1.1.10 Zaključci i preporuke	12
4.1.2. Centar bezbjednosti Berane	13
4.1.2.1. Materijalni uslovi u prostorijama za zadržavanje	13
4.1.2.2. Pristup vodi za piće	13
4.1.2.3. Komunikacija zadržanih i službenih lica	13
4.1.2.4. Prostorije za saslušanje i informativne razgovore	13
4.1.2.5. Video nadzor	14
4.1.2.6. Obezbjedenost električnog ormara	14
4.1.2.7. Pregled vozila	14
4.1.2.8. Način čuvanja privremeno oduzetih ličnih stvari i predmeta	14
4.1.2.9. Uvid u dokumentaciju	14
4.1.2.10 Zaključci i preporuke	15
4.1.3. Centar bezbjednosti Bijelo Polje	16
4.1.3.1. Materijalni uslovi u prostorijama za zadržavanje	17
4.1.3.2. Pristup vodi za piće	17
4.1.3.3. Komunikacija zadržanih i službenih lica	17
4.1.3.4. Prostorije za saslušanje i informativne razgovore	17
4.1.3.5. Video nadzor	17
4.1.3.6. Obezbjedenost električnog ormara	18
4.1.3.8. Način čuvanja privremeno oduzetih ličnih stvari i predmeta	18
4.1.3.9. Uvid u dokumentaciju	18
4.1.3.10 Zaključci i preporuke	19
4.1.4. Odjeljenje bezbjednosti Ulcinj	20
4.1.4.1. Materijalni uslovi u prostorijama za zadržavanje	21

4.1.4.2. Pristup vodi za piće.....	21
4.1.4.3. Komunikacija zadržanih i službenih lica.....	21
4.1.4.4. Prostorije za saslušanje i informativne razgovore.....	21
4.1.4.5. Video nadzor.....	21
4.1.4.6. Obezbjedenost električnog ormana.....	22
4.1.4.7. Pregled vozila.....	22
4.1.4.8. Način čuvanja privremeno oduzetih ličnih stvari i predmeta.....	22
4.1.4.9. Uvid u dokumentaciju.....	22
4.1.5. Zavod za izvršenje krivičnih sankcija - Zatvor u Bijelom Polju.....	23
4.1.5.1. Zdravstvena zaštita zatvorenika.....	25
4.1.5.2. Radni angažman zatvorenika.....	25
4.1.5.3. Edukativne i kulturno - sportske aktivnosti.....	26
4.1.5.4. Saradnja službenih lica sa timom NPM.....	26
4.1.5.5. Zaključak i preporuka.....	26
4.1.6. Klinika za psihijatriju – Klinički centar Crne Gore.....	27
4.1.6.1. Osnovni podaci.....	28
4.1.6.2. Broj zaposlenih i hospitalni tretman.....	29
4.1.6.3. Materijalni uslovi.....	29
4.1.6.4. Broj pacijenata na klinici.....	30
4.1.6.5. Prijem i liječenje pacijenata na Klinici.....	30
4.1.6.6. Čuvanje ličnih stvari.....	31
4.1.6.7. Uvid u dokumentaciju.....	31
4.1.6.8. Primjena izolacije i ograničenja u zaštiti mentalno oboljelih lica.....	32
4.1.6.9. Zaštita i ostvarivanja prava mentalno oboljelih lica.....	33
4.1.7. Odjeljenje za psihijatriju – Opšta bolnica u Nikšiću.....	34
4.1.7.1. Smještajni kapacitet Odjeljenja i zatečeno stanje.....	35
4.1.7.2. Struktura osoblja- zdravstveni radnici i saradnici.....	36
4.1.7.3. Prijem pacijenata.....	36
4.1.7.4. Liječenje i boravak pacijenata na odjeljenju.....	37
4.1.7.5. Uvid u dokumentaciju.....	38
4.1.7.6. Primjena izolacije i ograničenja u zaštiti mentalno oboljelih lica.....	38
4.1.7.7. Zaštita i ostvarivanja prava mentalno oboljelih lica.....	39
4.1.7.8. Posjete i komunikacija.....	39
4.1.8.9. Zaključci i preporuke.....	39
4.2. KONTROLNI OBILASCI.....	39
4.2.1. CB Nikšić.....	40
4.2.2. OB Plužine.....	40
4.2.3. OB Rožaje.....	40
4.2.4. Zavod za izvršenje krivičnih sankcija - Zatvor za žene.....	41
4.2.5. JU Centar "Ljubović" (Centar).....	42
4.2.6. JU Zavod "Komanski most" Podgorica.....	43

4.2.7. Specijalna bolnica za psihijatriju Kotor.....	45
4.2.7.1. Ranije aktivnosti Zaštitnika	45
4.2.7.2. Materijalni uslovi	46
4.2.7.3. Ishrana.....	47
4.2.7.4. Garderoba	47
4.2.7.5. Zaštita i ostvarivanja prava mentalno oboljelih lica	48
4.2.7.6. Zaključna ocjena.....	48
4.2.8. Prihvatilište za strance	48
4.2.9. Centar za smještaj lica koja traže azil u Crnoj Gori.....	50
4.2.10. Ad hoc obilazak - Kazneno popravni dom Podgorica , paviljon „F“	51
4.2.10.1. Tok pretresa.....	51
4.2.10.2. Ocjena Zaštitnika	52
V MEĐUNARODNE I DOMAĆE AKTIVNOSTI NPM-a.....	52
5.1. Saradnja sa Potkomitetom za prevenciju torture	52
5.2. Preuzeto predsjedavanje Mrežom NPM Jugoistočne Evrope u 2018. godini.....	52
5.3. Učešće na konferencijama, okruglim stolovima i radnim sastancima	53
VI PRILOZI	57
6.1. Inicijativa – Ministarstvu zdravlja – za donošenje podzakonskog akta.....	57
6.2. Mišljenje – Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija - na prijedlog podzakonskog akta	58
6.3. Izlaganje zamjenice Zaštitnika Zdenke Perović, na plenumu Skupštine Crne Gore	60

I UVOD

Zaštitnik¹ ljudskih prava i sloboda Crne Gore, u skladu sa Ustavom Crne Gore² i Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore³, vrši poslove Nacionalnog preventivnog mehanizma (NPM) u cilju prevencije mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja lica lišenih slobode, u skladu sa Zakonom i Opcionim protokolom uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka. NPM preuzima mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, sprovođenjem redovnih i kontrolnih obilazaka mjesta u kojima se nalaze ili se mogu naći lica lišena slobode ili lica kojima je ograničeno kretanje, odlukom suda ili drugog državnog organa.

Usled objektivnih okolnosti višemjesečnog odsustva-bolovanja članova NPM-a, Plan obilazaka nije realizovan u potpunosti, odnosno, obavljeno je 17 obilazaka, dok je preostalo da se realizuju 3 obilazaka, u 2018. godini. U izvještajnom periodu obavljen je jedan neplanirani ad hoc obilazak, o čemu će biti više riječi u nastavku.

Takođe, NPM je 2017. godine sačinio i objavio i dva posebna izvještaja - *Izvještaj o uslovima rada službenika obezbjeđenja i tretmana u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija (ZIKS)*, koji je predstavljen 19. maja 2017. godine u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija⁴ (Zavod). Drugi tematski *Izvještaj o ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija* je predstavljen takođe u Zavodu, 9. februara 2018. godine.

I ovaj izvještajni period karakteriše dobra saradnja sa službenim licima u ustanovama prilikom svih obilazaka, tako da su članovi tima NPM-a imali neograničen pristup svim službenim prostorijama, dokumentaciji kao i mogućnost povjerljivog razgovora sa zatečenim licima.

II USLOVI ZA RAD NPM-a

U toku 2017. godine NPM je radio u otežanim uslovima, zbog višemjesečnog odsustva (bolovanja) oba službenika u prevenciji torture. U oktobru je raspisan javni oglas za zamjenu privremeno odsutne savjetnice Zaštitnika u prevenciji torture (na roditeljskom odsustvu). U četvrtom kvartalu 2017. godine primljena je savjetnica Zaštitnika na navedeno radno mjesto, do povratka privremeno odsutne službenice.

Drugo službeničko mjesto u NPM-u, upražnjeno zbog odsutnosti službenika koji je bio na bolovanju, šest mjeseci sa kratkim prekidima, nije moglo biti popunjeno na određeno vrijeme, usled nedostatka informacije o tačnom vremenu koliko će službenik biti odsutan. Ova okolnost je nametnula dodatnu angažovanost zamjenice i savjetnica, u dijelu sektora koji je zadužen za zaštitu od torture, na realizaciji planiranih aktivnosti NPM-a i izradi izvještaja. Osim toga, jedan dio obilazaka su morali biti ponovljeni, zbog uočenih nedostataka i nepravilnosti u radu prilikom prethodnih obilazaka.

---

¹ Svi izrazi koji se u ovom Izvještaju koriste u muškom rodu obuhvataju iste izraze u ženskom rodu.

² Član 81 Ustava Crne Gore.

³ Član 25 Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda.

⁴ Izvještaj dostupan na: <http://www.ombudsman.co.me/article.php?id=194>.

Sa prethodno navedenih razloga, tokom gotovo čitave izvještajne godine u radu NPM-a su bile aktivno uključene savjetnice iz dijela sektora koji je zadužen sa poslovima na zaštiti od torture, odnosno u postupanju po pritužbama.

Tim NPM-a činili su: Zaštitnik Šučko Baković, zamjenica Zaštitnika Zdenka Perović, savjetnici Zaštitnika Dragan Radović, Danijela Brajković, Marijana Sindić, i Jelena Nedović. Od juna Dragan Radović i Danijela Brajković nisu učestovali u radu NPM-a. Timu se, u novembru, pridružila savjetnica Zaštitnika Mirjana Radović.

Kako je u prethodnom izvještaju navedeno, NPM-u su obezbijeđeni svi potrebni tehnički uslovi za adekvatno planiranje i realizaciju drugih specifičnih aktivnosti.

U januaru tekuće (2018) godine donešen je Zakon o strancima, kojim je Zaštitniku propisana nova obaveza da prati svako sprovođenje prinudnog udaljenja i preduzimanje mjera za zaštitu ljudskih prava i sloboda stranca koji se prinudno udaljava. Osim ovoga EU standard nalaže i obavezu Zaštitniku da prati operacije povratka crnogorskih državljana, za koje se utvrdi da nezakonito borave u zemljama Evropske unije. Ove nadležnosti zahtijevaju jačanje kadrovskih kapaciteta i izmjenu Pravilnika o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta.

III METODOLOGIJA RADA

NPM sprovodi svoju preventivnu funkciju obilascima zatvora i drugih mjesta gdje se nalaze ili mogu naći lica lišena slobode, provjerava njihov tretman i ukupan kvalitet života u ustanovama. Obavljajući nenajavljene, najavljene, redovne, vanredne i kontrolne obilaskе, NPM utvrđuje i analizira zatečeno stanje i daje preporuke, u cilju unaprijeđenja sveukupnih uslova i postupanja sa ovim licima i prevencije torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka ili kazni.

I u ovoj izvještajnoj godini NPM je obavio aktivnosti na osnovu godišnjeg Plana rada, koji je urađen nakon konsultativnog sastanka sa NVO koje se bave pravima lica lišenih slobode 23.12.2016 godine. Plan je realizovan primjenjujući model podijeljenih uloga među članovima tima, za svaku vrstu obilaska. Obilazak se sastojao od pripremne faze, tokom koje je pripremljena potrebna dokumentacija, dok su članovi upoznati sa konkretnim zadacima. Kontrolne liste su dodatno revidirane i unaprijeđene, sa pripremljenim upitnicima za različite vrste ustanova.

I ove izvještajne godine članovi Radnog tijela su doprinijeli da obilazak i razgovori sa licima lišenim slobode, pacijentima i službenim licima budu efektivniji, kako bi NPM tim stekao što potpunija saznanja o položaju i tretmanu ovih kategorija lica. Nakon obavljenog obilaska, prema uspostavljenoj praksi, upravi ustanove se u završnom razgovoru ukazivalo na nepravilnosti koje je moguće i neophodno odmah otkloniti, a nakon obilaska se vršila detaljna obrada pribavljenih informacija i podataka, analiza zatečenog stanja i poređenje sa prethodno zatečenim stanjem u konkretnoj ustanovi. Na osnovu ovako prikupljenih informacija sačinjen je izvještaj o stanju ljudskih prava u obišenoj ustanovi i stepenu ispunjenosti prethodno datih preporuka.

IV REALIZOVANE AKTIVNOSTI

Shodno Planu aktivnosti za 2017. godinu, sprovedeno je 17 obilazaka, od kojih 7 redovnih i 9 kontrolnih obilazaka organa, organizacija i ustanova u kojima su smještena lica lišena slobode ili lica kojima je ograničeno kretanje. Sproveden je i jedan ad hoc, odnosno neplanirani obilazak. Svi obilasci bili su nenajavljeni. Izvršeni su radnim i neradnim danima (u dane praznika), tokom i nakon radnog vremena.

Redovnim obilascima obuhvaćene su:

organizacione jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova - Uprave policije i to: OB Danilograd, CB Berane, CB Bijelo Polje i OB Ulcinj, organizaciona jedinica Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija - Zatvor u Bijelom Polju, kao i javne ustanove: Klinika za psihijatriju Kliničkog centra Crne Gore, Odjeljenje za psihijatriju Opšte bolnice u Nikšiću.

Kontrolnim obilascima obuhvaćene su:

organizacione jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova - Uprave policije i to CB Nikšić, OB Plužine, OB Rožaje, organizaciona jedinica Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija - Zatvor za žene, kao i javne ustanove: JU Centar "Ljubović", JU Zavod "Komanski most", Specijalna bolnica za psihijatriju u Kotoru, Prihvatilište za strance i Centar za smještaj lica koja traže azil u Crnoj Gori.

Ad hoc obilazak obavljen je u organizacionoj jedinici Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija- Paviljon "F".

4.1. REDOVNI OBILASCI

Svi redovni obilasci obavljeni su po već ustaljenoj metodologiji u VI faza i to:

Faza I: Razgovor sa rukovodstvom Centra ili Odjeljenja bezbjednosti

Obilazak je započet razgovorom sa načelnikom ili komandircom. Tom prilikom predstavljen je mandat NPM-a, plan obilaska i obavljen je razgovor o postupanju policije prema zadržanim i licima lišenim slobode.

Faza II: Obilazak Centra ili Odjeljenja bezbjednosti

Izvršen je obilazak prostorija za zadržavanje, vozila za prevoz lica lišenih slobode i prostorija za saslušavanje.

Faza III: Razgovor sa zadržanim licima i licima lišenim slobode

U koliko su u trenutku obilaska zatečena u prostorijama za zadržavanje.

Faza IV: Razgovor sa službenim licima

Obavljeni su razgovori sa policijskim službenicima, koji su tim NPM-a informisali o načinu rada i postupanja.

Faza V: Uvid u dokumentaciju

Izvršen je uvid u dokumentaciju, registre lica lišenih slobode, zadržanih lica i lica koja se pozivaju u svojstvu građanina.

Faza VI: Završni razgovor sa rukovodstvom

Na kraju obilaska izneseni su prvi utisci o obilasku, prije svega o poštovanju prava lica lišenih slobode i kao i o određenim nedostacima, koji se mogu odmah otkloniti.

4.1.1. Odjeljenje bezbjednosti Danilovgrad

Vrsta obilaska: redovni obilazak
Svrha obilaska: prevencija torture i ocjena stanja i ispunjenost preporuka koje su date u prethodnim izvještajima
Datum obilaska: 27. februar 2017.godine
Najava obilaska: obilazak nije najavljen
Tim za obilazak: savjetnici Zaštitnika Dragan Radović i Danijela Brajković

Uvod

U OB Danilovgrad, Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, sistematizovano je 51 radno mjesto, od čega je 45 zaposlenih (40 muškaraca i 5 žena).

Obezbijedjeni su adekvatni radni uslovi za policijske službenike u pogledu radnih i zajedničkih prostorija, kao i sanitarni čvorovi, sistem za hlađenje i grijanje. Leci, brošure i ostale informacije su dostupne građanima na vidnim mjestima. OB je pristupačan osobama sa invaliditetom. U zgradi se nalaze dvije pritvorske jedinice i njihov kapacitet je za smeštaj ukupno tri lica. Pritvorske jedinice ne koriste druge organizacione jedinice policije.

U trenutku obilaska nijesu zatečena lica lišena slobode.

4.1.1.1. Materijalni uslovi u prostorijama za zadržavanje

a) Prostorije za zadržavanje

OB ima dvije prostorije za zadržavanje; dvokrevetnu prostoriju dimenzija 4,5m x 2,7m ukupne površine 12,5m² i jednokrevetnu prostoriju dimenzija 2,9 m x 2,56 m ukupne površine 7,4 m². Obje prostorije ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja (CPT).

b) Opremljenost ležajevima, posteljinom

Prostorije su opremljene fiksiranim drvenim krevetima i stočićima, dušecima i ćebadima.

c) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje u prostoriji za zadržavanje

Obezbijedena je prirodna svjetlost u obje prostorije za zadržavanje. Vještačko osvjetljenje je obezbijedeno u hodniku, koji vodi do prostorija za zadržavanje kao i u prostorijama za zadržavanje. Grijanje i ventilacija su obezbijedjeni. Prozori se ne mogu otvoriti, tako da ne postoji mogućnost samoprovjetravanja.

d) Higijena, sanitarni čvor

Prostorije su uredne, sanitarni čvor je smješten do prostorija za zadržavanje, opremljen WC šoljom i umivaonikom.

4.1.1.2. Pristup vodi za piće

Postoje česme za vodu, sa metalnim umivaonikom, koje aktivira službenik po pozivu zadržanog lica, putem interfona.

4.1.1.3. Komunikacija zadržanih i službenih lica

Komunikacija se ostvaruje putem interfona.

4.1.1.4. Prostorije za saslušanje i informativne razgovore

U OB ne postoje posebne prostorije za saslušanje i informativne razgovore, koji se obavljaju u kancelarijama službenika.

Tim NPM-a, nije uočio nestandardne predmete i eventualne tragove koji bi ukazali da policijski službenici nehumano postupaju prema licima, koja su lišena slobode.

4.1.1.5. Video nadzor

Sistemom video nadzora pokriven je ulaz u zgradu, prostorije za zadržavanje, kao i hodnik koji vodi do prostorija za zadržavanje. Video nadzor je adekvatno funkcionisao prilikom obilaska NPM-a.

4.1.1.6. Obezbjedenost električnog ormara

Električni ormar je obezbijeden, zaključan i nije dostupan neovlašćenim licima.

4.1.1.7. Pregled vozila

Izvršen je pregled vozila, nisu nađeni predmeti ili tragovi koji mogu ukazivati na nezakonito postupanje službenih lica.

4.1.1.8. Način čuvanja privremeno oduzetih ličnih stvari i predmeta

Stvari i predmeti oduzeti od lica lišenog slobode, upisuju se u evidenciju – knjigu koja se nalazi u prijemnoj prostoriji i čuvaju se u ormanu u dežurnoj službi, zajedno sa dosijeima, ostalom dokumentacijom i ličnim stvarima zaposlenih, jer za njih ne postoji posebna kasa - sef niti drugo bezbjedno mjesto, kako je propisano Pravilnikom o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova(Pravilnik)⁵.

4.1.1.9. Uvid u dokumentaciju

Metodom slučajnog uzorka, izvršen je uvid u više predmeta koji su formirani prilikom zadržavanja, odnosno lišavanja slobode, sa akcentom na ostvarivanje prava zadržanih i lica lišenih slobode.

a) Obavještenje o pravima zadržanog lica

Uvidom u dokumentaciju utvrđeno je da se zadržanim licima dodjeljuje primjerak informativnog lista, a uvidom u zapisnik o zadržavanju lica lišenog slobode, utvrđeno je da lice svojeručnim potpisom, u odjeljku da je upoznat sa svojim pravima, potvrđuje da mu je uručen informativni list.

b) Pravo na obavještanje bliskog lica

Zadržanim licima i licima lišenim slobode omogućava se da o lišenju slobode obavijeste člana porodice ili njima drugo blisko lice, što se u pratećoj dokumentaciji i evidentira.

---

⁵ "Sl. list Crne Gore", br.021/14 od 06.05.2014,066/15 od 26.11.2015. godine.

c) Pravo na advokata

Preuzimanjem informativnog lista, kako je opisano u tački a) zadržano lice se obavještava o pravu na advokata.

d) Pravo na zdravstvenu zaštitu

Podaci o zdravstvenim problemima i pruženim ljekarskim pregledima se upisuju u zapisnik o pritvoru. Uvidom u dokumentaciju, NPM konstatuje da je zadržanim licima i licima lišenim slobode obezbijedena medicinska njega. Lice zadržano u pritvoru se vodi u zdravstvenu ustanovu.

Pružanje ljekarskih pregleda lica lišenih slobode i zadržanih lica je evidentirano kod šest (6) lica u periodu od 01.01.2017. godine –do dana obilaska 27.02.2017. godine.

e) Pravo na obrok

Licima koja su zadržana više od 12 časova, shodno Pravilniku o načinu obavljanja policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova, obezbjeđuju se tri obroka dnevno. Obroke donose policijski službenici koji ih obezbjeđuju. U zapisniku o zadržavanju lica lišenog slobode ovaj podatak se bilježi u posebnom odjeljku, upisuje se vrijeme kad je obrok ponuđen, kao i podatak ako je obrok odbijen. Uvidom u dokumentaciju (OBR obrazac), evidentirano je, da je zadržanom licu ponuđen obrok.

f) Registri privedenih i zadržanih lica

Izvršen je uvid u registre lica lišenih slobode (po osnovu prekršaja) i zadržanih lica (po osnovu krivičnih djela) i dokumentaciju, po metodu slučajnog uzorka, u više predmeta koji su formirani prilikom zadržavanja, odnosno lišavanja slobode. Registri se uredno vode, uz prateću dokumentaciju.

U periodu od 01.01.2017. godine do 23.02.2017. godine, registrovano je 25 privedenih lica (lišenih slobode), dok su zadržana četiri (4) lica.

g) Upotreba sredstava prinude

Prema podacima OB, u periodu od 01.01.2017. godine do 28.02.2017. zabilježena je upotreba sredstava prinude dva puta, i to u jednom slučaju upotreba fizičke snage i sredstava za vezivanje i drugom slučaju upotreba ručnog spreja sa nadražujućim dejstvom.

4.1.1.10 Zaključci i preporuke

Nakon sagledavanja uslova rada policije u OB Danilovgrad i uslova u prostorijama za zadržavanje, Zaštitnik kao NPM zapaža da su uslovi rada policije u ovom OB dobri i da se standardi CPT u odnosu na postupanje prema zadržanim licima i prostorijama za zadržavanje uglavnom poštuju.

Za poštovanje ljudskih prava važno je da se otklone elementi koji mogu ugroziti ovaj cilj, kao što su neodgovarajuće čuvanje privremeno oduzetih stvari i predmeta.

Na osnovu utvrđenog stanja Zaštitnik preporučuje Upravi policije - OB Danilovgrad da preduzme mjere da se obezbijedi:

-- način čuvanja privremeno oduzetih stvari i predmeta u skladu sa Pravilnikom, na način što će se obezbijediti kasa-sef ili drugi odgovarajući prostor.

4.1.2. Centar bezbjednosti Berane

Vrsta obilaska: redovni obilazak

Svrha obilaska: prevencija torture i ocjena stanja i ispunjenost preporuka koje su date u prethodnim izvještajima

Datum obilaska: 19. jul 2017. godine

Najava obilaska: obilazak nije najavljen

Tim za obilazak: zamjenica Zaštitnika Zdenka Perović i savjetnice Zaštitnika Milena Krsmanović i Milica Bogojević

Uvod

U CB Berane, Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, sistematizovano je 69 radnih mjesta, od čega je 66 popunjeno (62 muškaraca i 4 žene). Prostorije za rad su neuslovne, sa starim i dotrajanim mobilijarom i jednim sanitarnim čvorom. U zgradi se nalaze dvije pritvorske jedinice, u koje se može smjestiti ukupno četiri lica. U pritvorske jedinice, u slučaju potrebe, se dovode lica iz drugih policijskih jedinica, pripadajućih odjeljenja bezbjednosti. CB nije pristupačan osobama sa invaliditetom. U trenutku obilaska zatečeno je jedno lice lišeno slobode.

4.1.2.1. Materijalni uslovi u prostorijama za zadržavanje

a) Prostorije za zadržavanje

CB i dalje ima dvije dvokrevetne prostorije za zadržavanje površine po 14,4m². Obje prostorije imaju površinu u skladu sa standardima CPT.

b) Opremljenost ležajevima, posteljinom

Prostorije su opremljene fiksiranim drvenim krevetima i stočićima, dušecima i posteljinom.

c) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje u prostoriji za zadržavanje

Obezbijedeno je vještačko osvjetljenje u objema prostorijama za zadržavanje. Grijanje i ventilacija su takođe obezbijedeni. Međutim, u trenutku obilaska u smještajnoj jedinici u kojoj je zatečeno lice lišeno slobode osjećao se jak zadah. Nije obezbijedeno ni adekvatno prirodno osvjetljenje.

d) Higijena, sanitarni čvor

Higijena prostorija nije bila zadovoljavajuća, a u prilaznom hodniku paučina i prljavština nisu očišćene duži vremenski period. Sanitarni čvor je smješten do prostorija za zadržavanje, opremljen WC šoljom i umivaonikom. Primjećeno je da nedostaje osvjetljenje u sanitarnom čvoru.

4.1.2.2. Pristup vodi za piće

Postoje česme za vodu sa metalnim umivaonikom.

4.1.2.3. Komunikacija zadržanih i službenih lica

Komunikacija se ostvaruje putem interfona.

4.1.2.4. Prostorije za saslušanje i informativne razgovore

U CB ne postoje posebne prostorije za saslušanje i informativne razgovore. Saslušanja i informativni razgovori se obavljaju u kancelarijama službenika.

Tim NPM-a, prilikom pregleda nije uočio nestandardne predmete niti eventualne tragove na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da policijski službenici nehumano postupaju prema licima koja su lišena slobode.

4.1.2.5. Video nadzor

Video nadzor nije obezbijeden u potpunosti, odnosno u dijelu stepeništa koje vodi prema prostorijama za zadržavanje.

4.1.2.6. Obezbjedenost električnog ormara

Električni ormar je obezbijeden, zaključan i nije dostupan neovlašćenim licima.

4.1.2.7. Pregled vozila

Izvršen je pregled vozila, nisu nađeni predmeti ili tragovi koji mogu ukazivati na nečovječno postupanje.

4.1.2.8. Način čuvanja privremeno oduzetih ličnih stvari i predmeta

Kako ne postoji kasa – sef namijenjena za čuvanje oduzetih stvari i predmeta, tako se isti čuvaju u kasama inspektora i zaključanom magacinu.

NPM konstatuje da ovakav način čuvanja privremeno oduzetih ličnih stvari i predmeta nije u potpunosti adekvatan, te da nije prihvatljivo čuvanje oduzetih stvari i predmeta u kasama inspektora, već da se ove stvari moraju čuvati van svakodnevnog domašaja službenika, odnosno isključivo na drugom bezbjednom mjestu, za koje bi se, u konkretnom slučaju, mogao prihvatiti zaključani magacin.

4.1.2.9. Uvid u dokumentaciju

Metodom slučajnog uzorka izvršen je uvid u više predmeta koji su formirani prilikom zadržavanja odnosno lišavanja slobode, sa akcentom na ostvarivanje prava zadržanih i lica lišenih slobode. Evidencija se vodi uredno.

a) Obavještenje o pravima zadržanog lica

Uvidom u dokumentaciju utvrđeno je da se zadržanim licima dodjeljuje primjerak informativnog lista, a naknadnim uvidom u Zapisnik o zadržavanju lica lišenog slobode i svojeručni potpis u odjeljku da je upoznat sa svojim pravima tj. da mu je uručen informativni list.

b) Pravo na obavještanje bliskog lica

Zadržanim licima i licima lišenim slobode omogućava se da o lišenju slobode obavijeste člana porodice ili drugo lice. Međutim u zapisniku o zadržavanju lica lišenog slobode ovaj podatak se ne bilježi, ali se vodi posebna evidencija.

c) Pravo na advokata

U zapisniku o zadržavanju lica lišenog slobode ovaj podatak se ručno bilježi.

d) Pravo na zdravstvenu zaštitu

U slučaju potrebe za zdravstvenom zaštitom lica lišena slobode se odvođe u najbližu zdravstvenu ustanovu. Prilikom obilaska zatečeno lice lišeno slobode se požalilo timu NPM-a da se ne osjeća dobro. Po preporuci NPM-a na dan obilaska odnosno 19.07.2017. godine, odvedeno je u Hitnu

medicinsku pomoć, gdje mu je data adekvatna terapija. Medicinska dokumentacija, odnosno izvještaj ljekara je uredno priložen spisima predmeta. Navedeno je NPM tim konstatovao narednog dana, prilikom obilaska u cilju provjere postupanja službenika ovim povodom.

e) Pravo na obrok

Po kazivanju policijskih službenika licima koja su zadržana više od 12 časova, shodno Pravilniku o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova, obezbjeđuju se tri obroka dnevno. Obroke donose policijski službenici koji ih obezbjeđuju. Međutim, u razgovoru sa zatečenim licem lišenim slobode i kontrolom njegove dokumentacije, u predmetu Kt.br.182/17 evidentirano je da je licu koje je lišeno slobode 17.07.2017. godine u 18:30h, prvi obrok obezbijeđen tek narednog dana, odnosno 18.07.2017.godine u 13^h, a sljedeći 19.07.2017. godine u 08:15^h, što ukazuje na nepoštovanje Pravilnika, odnosno da licu nije obezbijeđena adekvatna ishrana za vrijeme dok je bilo smješteno u prostorijama za zadržavanje. Hrana se pribavlja u obližnjem restoranu, gdje i službenici kupuju svoje obroke.

f) Registri privedenih i zadržanih lica

Izvršen je uvid u registre lica lišenih slobode (po osnovu prekršaja) i zadržanih lica (po osnovu krivičnih djela) i dokumentaciju, po metodu slučajnog uzorka, u više predmeta koji su formirani prilikom zadržavanja, odnosno lišavanja slobode. Registri se uredno vode, uz prateću dokumentaciju.

g) Upotreba sredstava prinude

Prema podacima CB, nije evidentirana upotreba sredstava prinude od strane policijskih službenika u periodu od 01.01.2017 god. do 19.7.2017 godine.

4.1.2.10 Zaključci i preporuke

Nakon sagledavanja uslova rada u CB Berane i uslova u prostorijama za zadržavanje, Zaštitnik kao NPM zapaža da su prostorije za rad neuslovne i sa dotrajalim namještajem. Sam objekat nije dostupan osobama sa invaliditetom. U prostoriji za zadržavanje nije obezbijeđeno prirodno svijetlo, niti postoji mogućnost provjetravanja. Osvjetljenje nedostaje i u sanitarnom čvoru. U pogledu video nadzora, nije ispoštovana preporuka koju je Zaštitnik dao u ranijim izvještajima, odnosno, nije obezbijeđena potpuna pokrivenost video nadzorom u dijelu stepeništa koje vodi prema prostorijama za zadržavanje. Posebnih prostorija, isključivo namijenjenih za čuvanje oduzetih predmeta nema, pa se oduzeti predmeti čuvaju u kasama inspektora, što nije u skladu sa Pravilnikom o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova. Prilikom obilaska, pregledom dokumentacije metodom slučajnog uzorka, zapaženo je da se medicinska pomoć ne ukazuje odmah po zahtjevu zadržanog lica, kao i da mu se redovno ne obezbjeđuju tri obroka, u skladu sa Pravilnikom.

Na osnovu utvrđenog stanja Zaštitnik preporučuje Upravi policije - CB Berane da preduzme mjere da se obezbijedi:

- da sistem za ventilaciju redovno funkcioniše i da se prostorije redovno ventiliraju;
- osvjetljenje u sanitarnom čvoru;
- odgovarajuće čuvanje oduzetih stvari i predmeta u skladu sa Pravilnikom;
- ljekarski pregled na zahtjev lica i
- adekvatna ishrana zadržanom licu, u skladu sa Pravilnikom.

4.1.3. Centar bezbjednosti Bijelo Polje

Vrsta obilaska: redovni obilazak
Svrha obilaska: prevencija torture i ocjena stanja i ispunjenosti preporuka koje su date u prethodnim izvještajima
Datum obilaska: 7. novembar 2017. godine
Najava obilaska: obilazak nije najavljen
Tim za obilazak: zamjenica Zaštitnika Zdenka Perović i savjetnica Zaštitnika Marijana Sindić

Uvod

U CB, Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, sistematizovano je 123 radnih mjesta, koja su sva popunjena i to: glavni policijski inspektor-načelnik-jedno službeničko mjesto, stanica policije – 104 službenička mjesta, stanica kriminalističke policije – 18 službeničkih mjesta. Od ovog broja 14 je policijskih službenica, ostalo su službenici muškog pola. Prosječna starosna dob službenika je 44 godine, a prosječne godine staža su oko 20 godina.

U trenutku obilaska nisu zatečena lica lišena slobode.

Rukovodstvo CB je u razgovoru navelo da je, u skladu sa aktom o sistematizaciji, zaposleno dovoljno službenika. Ipak, istaknut je problem policijskih službenika koji nijesu sposobni za obavljanje policijskih poslova, najviše usled ozbiljnih zdravstvenih problema. Takvih, u ovom centru, ima oko desetak (bolovanje im traje prosječno od tri mjeseca – do jedne godine). Međutim, nadležna komisija ovoj grupi službenika često preporučuje lakše radno mjesto (iako znaju da nema takvih radnih mjesta) ili ih proglašava sposobnim za rad. Ovo je prepoznato kao ozbiljan problem. Ti službenici su, kako su naveli: "samo na papiru ovlašćeni policijski službenici (OPS), ali policijskim poslovima i zadacima ne mogu odgovoriti". U vezi sa ovom kategorijom službenika, komandiri zajedno sa načelnikom preduzimaju razne mjere kako bi prevenirali eventualne propuste u radu (da ne nose službenu palicu, oružje). Kao rješenje navode mogućnost prijevremenog penzionisanja kolega. Kako ovaj problem traje duži niz godina u razgovoru su zatražili pomoć za rješavanje ovog problema. Istaknut i problem tzv. "preuzimanje službenika", za potrebe suda ili tužilaštva. Naime, Zakonom o sudovima, koji je stupio na snagu 20. marta 2015. godine, propisano je formiranje službe sudskog obezbjeđenja. Iako je u skladu sa citiranim Zakonom, Vrhovni sud donio odluku da se, kao nova organizaciona jedinica, obrazuje Služba za poslove sudskog obezbjeđenja. Ipak ova odluka, još uvijek nije realizovana za potrebe svih sudova, pa policijski službenici ovog Centra i dalje obavljaju taj posao, što pravi problem u dnevnom rasporedu poslova i zadataka, imajući u vidu da je na poslovima obezbjeđenja sudova dnevno zauzeto 10 policijskih službenika.

Imajući u vidu obje okolnosti, zaključuje se da CB radi sa manjim, to jest nedovoljnim brojem službenika, iako su u skladu sa aktom o sistematizaciji popunjena sva mjesta, što sve ima uticaja na ažurnost obavljanja redovnih poslova. Inače, radni uslovi za policijske službenike, u pogledu radnih i zajedničkih prostorija su loši, jer se radi o staroj zgradi koja nema obezbjeđeno odgovarajuće grijanje, na šta su službenici posebno ukazali.

Posebno se izdvojio kao problem i nedostatak ispravnih radio veza. Naime, komunikacije putem radio veze sa policijskim službenicima koji su na udaljenijim prigradskim naseljima ili selima, gotovo da nema. Ako sistem radio veze ne funkcioniše dovodi se u pitanje efikasnost rada i bezbjednost službenika. Ovo se u praksi djelimično nadomještava korišćenjem mobilnih telefona. Ipak, naglašavaju da je upotreba radio veze kod policijskih službenika bitan vid osnovne komunikacije. Kako službenici trenutno koriste uređaje za komunikaciju koji su stari i neupotrebljivi na većim udaljenostima,

neophodno ih je opremiti sa novim radio primo-predajnikom, odnosno uređajem koji će da emituje i da prima radio signale, a koji će biti izdržljivi i otporni na razne spoljašnje uticaje.

Skrenuta je i pažnja i na neodgovarajuće uniforme, odnosno da i zimi i ljeti nose iste uniforme i čizme, što im nije ugodno naročito ljeti na visokim temperaturama, što svakako se negativno odražava na njihovu spremnost u izvršavanju radnih zadataka.

4.1.3.1. Materijalni uslovi u prostorijama za zadržavanje

a) Prostorije za zadržavanje

CB i dalje raspolaže sa jednom jednokrevetnom i jednom dvokrevetnom prostorijom za zadržavanje, koje su upodobljene sa standardima CPT-a, u pogledu površine i dimenzija.

b) Opremljenost ležajevima, posteljinom

Prostorije su opremljene fiksiranim drvenim krevetima i stočićima, dušecima i odgovarajućom posteljinom.

c) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje u prostoriji za zadržavanje

Obezbijedena je prirodna svjetlost u prostorijama za zadržavanje. Vještačko osvjetljenje je obezbijedeno u prostorijama za zadržavanje kao i u hodniku koji vodi do prostorija za zadržavanje. Grijanje i ventilacija su obezbijedeni. Prozori se ne mogu otvoriti, pa ne postoji mogućnost samoprovjetravanja.

d) Higijena i sanitarni čvor

Prostorije su relativno uredne, sanitarni čvor je smješten do prostorija za zadržavanje, opremljen odgovarajućom opremom.

4.1.3.2. Pristup vodi za piće

Postoje česme za vodu sa metalnim umivaonikom, koje aktivira službenik policije po pozivu zadržanog lica putem interfona.

4.1.3.3. Komunikacija zadržanih i službenih lica

Komunikacija se ostvaruje putem interfona.

4.1.3.4. Prostorije za saslušanje i informativne razgovore

Ne postoje posebne prostorije za saslušanje i informativne razgovore, koji se obavljaju u kancelarijama službenika. Tim NPM-a, prilikom pregleda nije uočio nestandardne predmete niti eventualne tragove na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da policijski službenici nehumano postupaju prema licima koja su lišena slobode.

4.1.3.5. Video nadzor

Video nadzor je adekvatno funkcionisao prilikom obilaska NPM-a. Sistemom video nadzora pokriven je ulaz u zgradu, prostorije za zadržavanje, kao i hodnik koji vodi do prostorija za zadržavanje.

4.1.3.6. Obezbijedenost električnog ormara

Električni ormar je obezbijeden, zaključan i nije dostupan neovlašćenim licima.

4.1.3.7. Pregled vozila

Izvršen je pregled vozila, nisu nađeni predmeti ili tragovi koji mogu ukazivati na nehumano postupanje.

4.1.3.8. Način čuvanja privremeno oduzetih ličnih stvari i predmeta

Stvari i predmeti koji su oduzeti od lica lišenog slobode upisuju se u evidenciju – knjigu, koja se nalazi u prijemnoj prostoriji, a čuvaju se u posebnoj prostoriji – magacinu sa metalnim sefom. Ključeve od sefa ima jedino policijski službenik zadužen za čuvanje oduzetih stvari.

4.1.3.9. Uvid u dokumentaciju

Metodom slučajnog uzorka izvršen je uvid u nekoliko predmeta koji su formirani prilikom zadržavanja odnosno lišavanja slobode, sa akcentom na ostvarivanje prava zadržanih i lica lišenih slobode.

a) Obavještenje o pravima zadržanog lica

Uvidom u dokumentaciju utvrđeno je da se zadržanim licima dodjeljuje primjerak informativnog lista, a naknadnim uvidom u zapisnik o zadržavanju lica lišenog slobode i svojeručni potpis u odjeljku da je lice upoznato sa svojim pravima tj. da mu je uručen informativni list.

b) Pravo na obavještanje bliskog lica

Prema navodima policijskih službenika zadržanim licima se omogućava da o lišenju slobode obavijeste člana porodice ili drugo lice. U zapisniku o zadržavanju bilježi se da li je lice iskoristilo pravo da obavijesti drugo lice o svom zadržavanju i koje lice. Saradnja sa nadležnim Centrom za socijalni rad, prema navodima policijskih službenika, je zadovoljavajuća. Centar za socijalni rad se obavještava ukoliko je lice zadržano zbog nasilja u porodici, kada se zadržava maloljetno lice i ukoliko se lice lišeno slobode samo stara o maloljetnom ili drugom licu.

Ove informacije potvrđene su uvidom u šest slučajno odabranih zapisnika o zadržavanju.

c) Pravo na advokata

Prema riječima policijskih službenika, zadržano lice se obavezno obavještava o tome da ima pravo na branioca. Kada se angažuju branioci po službenoj dužnosti, pozivaju se advokati sa spiska Advokatske komore. Prema navodima policijskih službenika, advokati se uglavnom odazivaju na pozive. U zapisniku o zadržavanju lica lišenog slobode ovaj podatak se ručno upisuje.

d) Pravo na zdravstvenu zaštitu

Ljekarski pregledi obavlja se pri prijemu i tokom zadržavanja, samo ukoliko lice to zatraži, kao i kada policijski službenici uoče da lice ima vidljivih povreda, druge zdravstvene tegobe, prima terapiju, kao i nakon upotrebe sredstava prinude. Zadržana lica se uglavnom vode na ljekarski pregled u Službu hitne medicinske pomoći ili Opštu bolnicu u Bijelom Polju. Prema navodima policijskih službenika, oni prisustvuju ljekarskom pregledu isključivo kada to ljekar traži. U situacijama kada je zadržano lice u vidno pijanom stanju, nasilno i sl., ljekar odlučuje da li će "nemedicinska lica" prisustvovati ljekarskom pregledu. Navedeno postupanje policijskih službenika je u skladu sa standardima CPT-ija. Pruženi ljekarski pregled licima lišenim slobode i zadržanim licima evidentiran je u dokumentaciji za 34 lica, u periodu od 1.1.2017. do 7.11.2017. godine.

e) Pravo na obrok

Licima koja su zadržana više od 12 časova, shodno Pravilniku, obezbjeđuju se tri obroka dnevno (doručak, ručak i večera). Obroke donose policijski službenici koji ih obezbjeđuju. U zapisniku o zadržavanju lica lišenog slobode ovaj podatak se bilježi u posebnom odjeljku, gdje se upisuje i vrijeme kad je obrok ponuđen, kao i okolnost u slučaju da je obrok odbijen. Uvidom u dokumentaciju (OBR obrazac) po sistemu slučajno odabranog uzorka, evidentirano je, da je zadržanom licu ponuđen obrok.

f) Registri privedenih i zadržanih lica

Izvršen je uvid u registre lica lišenih slobode (po osnovu prekršaja) i zadržanih lica (po osnovu krivičnih djela) i dokumentaciju, po metodu slučajnog uzorka, u više predmeta koji su formirani prilikom zadržavanja, odnosno lišavanja slobode.

Registri se uredno vode, uz prateću dokumentaciju. U periodu od 01.01.2017 god. do 07.11.2017 godine evidentirano je 383 privedenih lica (lišenih slobode), zadržanih 89 lica. U razgovoru sa odgovornim službenicima, tim NPM-a je upoznat, da se vodi poseban registar za evidenciju lica koja se pozivaju na informativni razgovor, radi prikupljanja obavještenja shodno člana 259 Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, na šta je CPT ukazao u svom Izvještaju o Cmoj Gori od 17. jula 2013. godine i preporučio vođenje ovog registra.

g) Upotreba sredstava prinude

Prema podacima Centra, upotreba sredstava prinude od strane policijskih službenika u periodu od 01.01.2017 god. do 04.11.2017 godine bilo je u 12 slučajeva i to: fizička snaga i sredstva za vezivanje u 10 slučajeva i upotreba ručnog spreja sa nadražujućim dejstvom u dva (2) slučaja. Prema navodima policijskih službenika u ovom Centru je praksa da se ne vezuju sva lica koja se dovode po automatizmu, već se ta sredstva primjenjuju u slučaju potrebe, a na osnovu procjene (uzimaju u obzir godine, pol, fizička snaga, fizičko stanje i ponašanje lica koje treba dovesti i sl). O upotrebi sredstava prinude sačinjavaju se izvještaji i vode posebne evidencije. Izvještaj podnosi službenik koji je sredstvo prinude upotrijebio i u njemu navodi vrstu sredstava prinude, datum i čas upotrebe, prema kome je i zašto upotrijebio sredstvo prinude, eventualne posljedice, povrede, osnov i način upotrebe i druge činjenice i okolnosti koje su neophodne za ocjenu opravdanosti i pravilnosti upotrebe sredstava prinude. Uspostavljena je praksa od strane policijskih službenika, da lice nad kojim je upotrijebljeno sredstvo prinude (izuzev vezivanja), uvijek pregleda ljekar (pregledani priloženi ljekarski izvještaji). Takođe uz izvještaje o primijenjenim sredstvima prinude u većem broju predmeta, postoje i izjave svjedoka o konkretnom događaju.

Stekao se utisak da se izvještaji i evidencije o upotrebi sredstava prinude vode uredno.

4.1.3.10 Zaključci i preporuke

Nakon sagledavanja uslova rada policije u CB Bijelo Polje, Zaštitnik kao NPM zapaža da su materijalni uslovi za policijske službenike neadekvatni, odnosno da su prostorije smještene u staroj i neuslovnoj zgradi. Prepoznat je problem policijskih službenika koji nijesu sposobni za obavljanje policijskih poslova, najviše usled ozbiljnih zdravstvenih problema, kao i problem tzv. "preuzimanja službenika" za potrebe obezbjeđivanja suda ili tužilaštva, odnosno okolnost da policijski službenici, uprkos novom zakonskom rješenju nastavljaju da obavljaju poslove sudskog obezbjeđenja, što sve ima uticaja na ažurnost obavljanja redovnih poslova. Uočen je i nedostatak funkcionalnih radio veza usled dotrajale opreme. U prostoriji za zadržavanje ne postoji mogućnost provjetravanja. U CB se vodi posebni registar za evidenciju lica koja se pozivaju na informativni razgovor radi prikupljanja obavještenje shodno člana

259 Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, što je u skladu i sa CPT preporukom⁶. Pohvalna je uspostavljena praksa od strane policijskih službenika, da lice nad kojim je upotrijebljeno sredstvo prinude (izuzev vezivanja) uvijek pregleda ljekar.

Na osnovu utvrđenog stanja Zaštitnik preporučuje Upravi policije - CB Bijelo Polje i da preduzme mjere da se obezbijede:

- adekvatni materijalni uslovi rada policijskih službenika ,
- adekvatno provjetranje prostorija u kojima borave zadržana lica,
- rješenje problema angažovanja službenika Uprave policije na poslovima sudskog/tužilačkog obezbjeđenja,
- odgovarajuća i funkcionalna oprema za rad, tehnička (radio veza), kao i uniforme prilagođene uslovima različitih godišnjih doba (ljetnje i zimske uniforme i obuću).

4.1.4. Odjeljenje bezbjednosti Ulcinj

Vrsta obilaska: redovni obilazak
Svrha obilaska: prevencija torture i ocjena stanja i ispunjenosti preporuka koje su date u prethodnim izvještajima
Datum obilaska: 18. decembar 2017. godine
Najava obilaska: obilazak nije najavljen
Tim za obilazak: zamjenica Zaštitnika Zdenka Perović i savjetnica Zaštitnika Mirjana Radović

Uvod

Cilj obilaska je bio prevencija nečovječnog postupanja, uvid u postojeće stanje i utvrđivanje stepena ispunjenosti preporuka datih u ranijim godišnjim izvještajima. Za vrijeme obilaska obavljani su razgovori sa zaposlenim službenicima, izvršen je uvid u postojeću dokumentaciju i obidene su prostorije za zadržavanje.

U trenutku obilaska nisu zatečena lica lišena slobode. U periodu od 1. januara, zaključno sa 18. decembrom 2017. godine bilo ukupno 172 ovih lica, od kojih je 165 zadržano do 6 časova, dok je 7 lica zadržano do 72 časa, po rješenju tužilaštva.

Obilazak tima NPM-a započeo je razgovorom sa načelnikom. Poseban dio razgovora je bio posvećen problemima sa kojima se suočavaju službenici OB Ulcinj. Ovom prilikom je načelnik naveo da je službenicima neophodno obezbijediti i cipele, imajući u vidu da u sastav uniforme ulaze samo čizme, koje nijesu pogodne za terenski rad u ljetnjim mjesecima i pri visokim temperaturama. Takođe, ukazano je i na problem nepostojanja mogućnosti da se zamijeni dio uniforme koji se pohaba usled redovne upotrebe. Ovo posebno imajući u vidu da se neki djelovi uniforme brže habaju u odnosu na druge (na primjer košulje u odnosu na jakne). Načelnik je ukazao i na dotrajalost video nadzora, kojim je pokriven ulaz i pripadajući parking OB, a koji ne omogućava identifikaciju lica (snimci neodgovarajuće rezolucije).

Na kraju obilaska ukazano je na osnovne utiske o obilasku, prije svega o poštovanju prava lica lišenih slobode i o određenim nedostacima, koji se mogu odmah otkloniti, prvenstveno na neophodnost unaprjeđenja higijene u prostorijama za zadržavanje, sa posebnim akcentom na održavanje higijene u prostorijama za zadržavanje.

⁶ Izvještaj o posjeti Crnoj Gori od 17. jula 2013. godine

4.1.4.1. Materijalni uslovi u prostorijama za zadržavanje

a) Prostorije za zadržavanje

CB i dalje raspolaže sa jednom jednokrevetnom i jednom dvokrevetnom prostorijom za zadržavanje, koje su upodobljene sa standardima CPT-a, u pogledu površine i dimenzija.

b) Opremljenost ležajevima, posteljinom

Prostorije su opremljene fiksnim drvenim krevetima, stočićima i dušecima. Primjećeno je da su dušeci prljavi. Čebad su zatečena u nešto boljem stanju, ali je i njih neophodno češće prati. Zidovi su bili prljavi što ukazuje na neophodnost krečenja prostorija.

c) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje u prostoriji za zadržavanje

U prostorijama za zadržavanje nije obezbijeđena prirodna svjetlost. Vještačko osvjetljenje je obezbijeđeno kako u prostorijama tako i u hodniku koji vodi do prostorija za zadržavanje. Grijanje i ventilacija su obezbijeđeni. Prozora nema, pa ne postoji ni mogućnost samoprovjetravanja.

d) Higijena i sanitarni čvor

U prostorijama za zadržavanje i hodniku je prisutna vlaga. Naime, OB je smješten u zgradi u kojoj je ranije bila smještena osnovna škola, koja je (kako smo obaviješteni) izmještena zbog dotrajalosti zgrade. Prostorije za zadržavanje nalaze se u prizemlju, odnosno dijelu zgrade koji je podložan poplavama. U neposrednoj blizini prostorija za zadržavanje (preko puta hodnika), nalazi se bivša sala za održavanje časova fizičkog vaspitanja i pripadajuća kupatila, koja su neupotrebljiva i periodično plave. U jednom od napuštenih kupatila, tekla je voda u trenutku obilaska. U tom dijelu zgrade je, iz razloga sigurnosti, isključeno napajanje električnom energijom. Na podu bivše sale u trenutku obilaska zatečena je poplavljena dokumentacija, dotrajali dušeci, metalni ostaci dotrajalih kreveta, kao i ostaci parketa. U neposrednoj blizini prostorija za zadržavanje, na podu su uočeni ostaci odjeće: trenerka, čarape i kožna jakna. NPM-u je objašnjeno da je te predmete vjerovatno bacilo neko od lica lišenih slobode, nakon što se presvuklo.

4.1.4.2. Pristup vodi za piće

Postoje česme za vodu sa metalnim umivaonikom, koje aktivira službenik policije po pozivu zadržanog lica putem interfona.

4.1.4.3. Komunikacija zadržanih i službenih lica

Komunikacija se ostvaruje putem interfona.

4.1.4.4. Prostorije za saslušanje i informativne razgovore

Ne postoje posebne prostorije za saslušanje i informativne razgovore, koji se obavljaju u kancelarijama službenika. Tim NPM-a, prilikom pregleda nije uočio nestandardne predmete, niti eventualne tragove na osnovu kojih bi ukazivali da policijski službenici nehumano postupaju prema licima koja su lišena slobode.

4.1.4.5. Video nadzor

Video nadzor je adekvatno funkcionisao prilikom obilaska NPM-a. Sistemom video nadzora pokriven je ulaz u zgradu, prostorije za zadržavanje. Stepenište koje vodi od prostorija za dežurstvo do prostorija za zadržavanje i mali hodnik ispred ovih prostorija nijesu pokriveni video nadzorom.

4.1.4.6. Obezbijedenost električnog ormara

Električni ormar je obezbijeden, zaključan i nije dostupan neovlašćenim licima.

4.1.4.7. Pregled vozila

Izvršen je pregled vozila, nisu nađeni predmeti ili tragovi koji mogu ukazivati na nehumano postupanje.

4.1.4.8. Način čuvanja privremeno oduzetih ličnih stvari i predmeta

Stvari i predmeti koji su oduzeti od lica lišenog slobode upisuju se u evidenciju – knjigu, koja se nalazi u prijemnoj prostoriji, a čuvaju se u posebnoj prostoriji – magacinu. Magacinu u kojem se skladište oduzeti predmeti NPM nije imao pristup, uz obrazloženje da ključ od tih prostorija ima samo službenik koji je u trenutku obilaska bio na odmoru.

4.1.4.9. Uvid u dokumentaciju

Izvršen je uvid u nekoliko predmeta, metodom slučajnog uzorka, koji su formirani prilikom zadržavanja odnosno lišavanja slobode, sa akcentom na ostvarivanje prava zadržanih i lica lišenih slobode. Primijećeno je da izostaje dosledno evidentiranje da je licu uručen informativni list.

a) Obavještenje o pravima zadržanog lica

Prilikom obilaska izuzeta su dva dosijea i to jednog lica lišenog slobode koje je zadržano do 6 časova (o kojem su tokom razgovora sa načelnikom i dežurnim službenikom prikupljene informacije) i jednog lica koje je, u skladu sa rješenjem tužilaštva zadržano do 72 časa. Uočeno je da lice nije potpisalo da je dobilo Informativni list za lice lišeno slobode i zadržano lice (ta rubrika je označena štrikom). NPM-u je kazano da je u pitanju nepismeno lice koje je na ovaj način izrazilo saglasnost. U drugom dosijeu nije evidentirano da je lice dobilo Informativni list za lice lišeno slobode i zadržano lice.

b) Pravo na obavještavanje bliskog lica

Prema navodima policijskih službenika zadržanim licima se omogućava da o lišenju slobode obavijeste člana porodice ili drugo lice. U zapisniku o zadržavanju bilježi se da li je lice iskoristilo pravo da obavijesti drugo lice o svom zadržavanju i koje. Saradnja sa nadležnim Centrom za socijalni rad, prema navodima policijskih službenika, je zadovoljavajuća. Centar za socijalni rad se obavještava ukoliko je lice zadržano zbog nasilja u porodici, kada se zadržava maloljetno lice i ukoliko se lice lišeno slobode samo stara o maloljetnom ili drugom licu.

Ove informacije potvrđene su uvidom u zapisnike o zadržavanju.

c) Pravo na advokata

Prema riječima policijskih službenika, zadržano lice se obavezno obavještava o tome da ima pravo na branioca. Kada se angažuju branioci po službenoj dužnosti, pozivaju se advokati sa spiska Advokatske komore. Prema navodima policijskih službenika, advokati se uglavnom odazivaju na pozive. U zapisniku o zadržavanju lica lišenog slobode ovaj podatak se ručno bilježi.

d) Pravo na zdravstvenu zaštitu

Ljekarski pregledi obavljaju se pri prijemu i tokom zadržavanja, samo ukoliko lice to zatraži, kao i kada policijski službenici uoče da lice ima vidljivih povreda ili druge zdravstvene tegobe, kada prima indikovanu terapiju, kao i nakon upotrebe sredstava prinude, što se bilježi u zapisniku.

e) Pravo na obrok

Licima koja su zadržana više od 12 časova, shodno Pravilniku, obezbjeđuju se tri obroka dnevno (doručak, ručak i večera). Obroke donose policijski službenici. U zapisniku o zadržavanju lica lišenog slobode ovaj podatak se bilježi u posebnom odjeljku, gdje se upisuje i vrijeme kad je obrok ponuđen, kao i okolnost u slučaju da je obrok odbijen. Ovo je potvrđeno uvidom u dokumentaciju.

f) Registri privedenih i zadržanih lica

Izvršen je uvid u registre lica lišenih slobode (po osnovu prekršaja) i zadržanih lica (po osnovu krivičnih djela) i dokumentaciju, po metodu slučajnog uzorka, u više predmeta koji su formirani prilikom zadržavanja, odnosno lišavanja slobode.

Registri se uredno vode, uz prateću dokumentaciju.

4.1.4.10 Zaključci i preporuke

Nakon sagledavanja uslova rada policije u OB Ulcinj, Zaštitnik kao NPM zapaža da su materijalni uslovi za policijske službenike, kao i materijalni uslovi u prostorijama za zadržavanje, neadekvatni, odnosno da su prostorije smještene u staroj i neuslovnoj zgradi.

Nijesu ispunjene preporuke Zaštitnika date u prethodnim Izvještajima:

- da se prostorije za zadržavanje upodobe sa standardima CPT-a u pogledu površine i dimenzija;
- da se obezbijedi pokrivenost video nadzorom stepeništa koje vodi od prostorija za dežurstvo do prostorija za zadržavanje i mali hodnik ispred ovih prostorija;
- da se obezbijedi redovno održavanje higijene u prostorijama za zadržavanje kao i u sanitarnom čvoru.

Na osnovu utvrđenog stanja Zaštitnik preporučuje Upravi policije - OB Ulcinj i da preduzme mjere da se obezbijedi:

- sanacija problema vlage,
- redovno održavanje higijene kako u prostorijama za zadržavanje tako i u radnim prostorijama službenika,
- zaključaju pomoćne prostorije koje nijesu bezbjedne, niti opremljene za korišćenje,
- pristup magacinu u kojem se skladište oduzeti predmeti (uvijek u slučaju potrebe),
- odgovarajuća uniforma zaposlenim službenicima prilagođena zimskim i ljetnjim uslovima,
- video nadzor odgovarajuće rezolucije, kojim je pokriven ulaz i pripadajući parking, a koji ne omogućava identifikaciju lica,
- da se bez izuzetka obezbijedi da svim licima lišenim slobode bude uručen informativni list kako bi bili obaviješteni o svojim pravima.

4.1.5. Zavod za izvršenje krivičnih sankcija - Zatvor u Bijelom Polju

Vrsta obilaska: redovni obilazak

Svrha obilaska: prevencija torture i ocjena stanja i ispunjenosti preporuka koje su date prethodnim redovnim obilaskom

Datum obilaska: 2. jun 2017. godine

Najava obilaska: obilazak nije najavljen

Tim za obilazak: savjetnik Zaštitnika Dragan Radović, savjetnica Zaštitnika Danijela Brajković i Ljiljana Garić, dipl andragog, član Radnog tijela

Uvod

U sistemu Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija Crne Gore funkcioniše organizaciona jedinica Zatvor Bijelo Polje, gdje se izvršava mjera pritvora i kazna zatvora do šest mjeseci, po odlukama sudova sa teritorije Višeg suda u Bijelom Polju.

Kapacitet Zatvora je 70 mjesta za zatvorenike i 50 mjesta za pritvorena lica.

U Zatvoru Bijelo Polje u momentu obilaska NPM-a bilo je zaposleno:

- načelnica zatvora
- sekretarica načelnice
- 45 službenika Sektor obezbjeđenja (od čega je bilo 5 žena)
- 8 službenika/ca u Sektoru za tretman (1 realizator tretmana po osnovu ugovora o privremenim i povremenim poslovima)
- 3 službenika/ca Zdravstvena služba (doktor po osnovu ugovora o privremenim i povremenim poslovima)
- 4 službenika u Sektoru za rad, ishranu, kantu i depozite

Od navedenog broja službenika (62), sa visokom stručnom spremom je 10 službenika, sa višom 7 službenika, dok su svi ostali sa srednjom stručnom spremom - IV stepen.

Svi službenici obezbjeđenja Zatvora Bijelo Polje imali su zadužene službene uniforme i opremu.

Na početku obilaska tim NPM-a je od Uprave dobio podatke o licima lišenim slobode:

Ukupan broj (zatvorenika i pritvorenika)	94
Broj zatvorenika	57
Broj pritvorenika	3

Zatvor čine:

- **Istražni Zatvor (8 višekrevetnih soba, kapacitet 50 mjesta)**
- **Zatvor za kratke kazne**
  - **Poluotvoreno odjeljenje (6 soba, kapacitet 40 mjesta)**
  - **Zatvoreno odjeljenje (7 soba, 30 mjesta)**

Istražni zatvor

Obilazak tima NPM-a započeo je razgovorom sa načelnicom zatvora. U razgovoru je predložen cilj i plan obilaska.

Tim NPM-a obišao je sve prostorije u kojima borave zatvorenici i obavio razgovore sa dijelom zatvorenika koji su bili voljni da iznesu svoje utiske i zapažanja tokom izdržavanja kazne.

Obavljen je razgovor sa rukovodiocem Sektora za tretman i zaposlenima, kao i sa službenicima Sektora obezbjeđenja.

Tokom obilaska zapaženo je da je Uprava, u prethodnih nekoliko mjeseci, sprovela aktivnosti na poboljšanje uslova zatvorenika i pritvorenika, kao i opštih uslova u zatvoru.

Sprovedene su sljedeće aktivnosti: okrečene su sve sobe i hodnici u zatvoru, kao i kancelarije zaposlenih, spoljašnje fasade su urađene, dvije do sada neiskorišćene prostorije su stavljene u funkciju za smještaj zatvorenika, okrečena je i uređena prostorija gdje se nalaze sprave za vježbanje, u kojoj će biti postavljeni stolovi i stolice i drugi inventar, postavljena su tri nova reflektora ispred kapije zatvora.

Takođe, navedeno je da u planu realizacija sljedećih aktivnosti: izmještanje kuhinje u veću uređenu prostoriju, planirano je da prostorija u kojoj se trenutno nalazi kuhinja bude pretvorena u vešeraj, stvaranje uslova za postavljanje sušača za veš za svaku sobu, sređivanje postojećeg osmatračkog mjesta (karaule) i izgradnja još jednog, naspram postojećeg, stvaranje uslova za obezbjeđivanje šetališta za zatvorenike, koji borave u zatvorenom dijelu (već su postavljene mreže i klupe).

Sobe u poluotvorenom odjeljenju i Istražnom odjeljenju imaju sanitarni čvor sa kabinom za tuširanje, dok se u zatvorenom odjeljenju nalazi jedno centralno kupatilo, sa pratećom opremom.

U Zatvoru se nalazi disciplinsko odjeljenje (6 samica), od kojih su tri rekonstruisane. Posjeduju video nadzor i zvonice za kontakt zatvorenika sa dežurnim službenicima.

4.1.5.1. Zdravstvena zaštita zatvorenika

Zdravstvena služba se sastoji od jednog ljekara i dva medicinska tehničara. Ljekar se angažuje na osnovu ugovora o privremenim i povremenim poslovima. Zdravstvena zaštita svih lica prilikom prijema i tokom izdržavanja kazne zatvora, odvija se svakodnevno i u kontinuitetu kroz preglede od strane zatvorskog ljekara. Po potrebi lica se upućuju izvan ustanove, gdje se obavljaju specijalistički pregledi. Ukoliko je to neophodno, bivaju hospitalizovani i ostaju na bolničkom liječenju, uz pratnju službenika obezbjeđenja. NPM tim je zapazio da je u okviru zdravstvene službe formirana stacionarna soba, koja je opremljena neophodnim inventarom čime je poboljšan kvalitet zdravstvene zaštite.

Zatvorenici su se, u razgovoru sa članovima NPM-a, pozitivno izrazili o zdravstvenoj zaštiti i odnosu zdravstvenih radnika prema njima. Međutim, pojedini pritvorenici i zatvorenici su istakli da im je potrebno obezbijediti češći razgovor sa psihologom ili psihijatrom.

4.1.5.2. Radni angažman zatvorenika

Lica koja su radno angažovana nalaze se u poluotvorenom odjeljenju. U toku obilaska NPM-a bilo je radno angažovanih 17 lica, na poslovima pomoćnika kuvara, redara, građevinske operative, konobara i baštovana. Prema navodima službenika, zatvorenici za rad primaju mjesečnu nadoknadu u iznosu od 36 do 70 €, zavisno od posla koji obavljaju.

Zatvorenici su uključeni i u obavljanje sljedećih poslova - izrada namještaja od paleta, klupa od metalnih konstrukcija, prozora i rešetaka na prozorima, u ekonomiji zatvora – u vrtu/bašti (posaden je krompir, luk, šargarepa, u zatvoreničkoj kuhinji (pripremanje i podjela hrane), na poslovima unutrašnjeg održavanja, uređenja fasade, prostorija i dvorišta zatvora, na poslovima unutrašnje organizacije (redar, baštovan i dr.).

4.1.5.3. Edukativne i kulturno - sportske aktivnosti

Zatvorenici imaju mogućnost za sportsko rekreativne aktivnosti i to: teretana, stoni tenis i šah. Za zadovoljenje vjerskih potreba, u zatvoru postoje dvije odvojene prostorije, u cjelosti opremljene, za pripadnike islamske i pravoslavne vjeroispovijesti.

Od načelnice Zatvora tim NPM-a je dobio podatke da su od februara 2017. godine organizovani: stonoteniski i šahovski turniri i časovi joge.

Za ove oblike aktivnosti postoji veliko interesovanje zatvorenika. U toku razgovora zatvorenici su pohvalili organizaciju ovih aktivnosti.

Zatvorenici imaju mogućnost da koriste knjižni fond biblioteke, koja se nalazi u dijelu zgrade gdje sa nalaze kancelarije uprave.

Na osnovu dobijenih podataka i razgovora sa zatvorenicima stiče se utisak da se edukativne aktivnosti i programi ne organizuju, iako su veoma bitna mjera tretmana i sredstvo za bolju reintegraciju u društvenu zajednicu.

4.1.5.4. Saradnja službenih lica sa timom NPM

Uprava i službenici su u svim fazama obilaska saradivali sa timom NPM-a. Zaposleni su pokazali kooperativnost, odgovarali na pitanja i omogućili pristup svim prostorijama. Razgovor sa licima koji izdržavaju kaznu zatvora, a koji su željeli da razgovaraju sa članovima NPM-a, obavljen je bez prisustva službenika.

4.1.5.5. Zaključak i preporuka

Zaštitnik zapaža da je važno da (iako je vrijeme izdržavanja kazne relativno kratko) proces resocijalizacije i tretmanskog pristupa potrebno organizovati na efektivniji način, imajući u vidu da i Evropska zatvorska pravila⁷ predviđaju da će svaki zatvor nastojati svim zatvorenicima omogućiti dostupnost što brojnijih obrazovnih programa, koji su primjereni njihovim individualnim potrebama i željama.

U tom smislu Zaštitnik kao NPM daje sljedeću preporuku:

-- Da se organizuju programi neformalnog obrazovanja i radionice sa zatvorenicima za unapređenje socijalnih kompetencija i drugih vještina zatvorenika (vještine komunikacije, prevazilaženje konfliktnih situacija, timski rad, određene zanatske vještine i sl).

---

⁷ Evropska zatvorska pravila 2006 Obrazovanje 28.1

4.1.6. Klinika za psihijatriju – Klinički centar Crne Gore

Vrsta obilaska: redovni obilazak prema planu obilazaka NPM Crne Gore za 2017. godinu
Svrha obilaska: prevencija torture i ocjena ispunjenosti preporuka datih u prethodnim izvještajima
Datum obilaska: 7. i 8. februar 2017. godine
Najava obilaska: obilazak nije najavljen
Tim za obilazak: savjetnik Zaštitnika Dragan Radović, savjetnica Zaštitnika Danijela Brajković i dr Aleksandar Tomčuk, psihijatar, član Radnog tijela

Uvod

Obilazak Klinike za psihijatriju Kliničkog centra Crne Gore obavljen je 07. i 08. februara 2017. godine, prema planu obilazaka NPM-a za 2017. godinu.

Cilj obilaska je bio prevencija torture, uvid u postojeće stanje i utvrđivanje poštovanja standarda propisanih za ustanove koje pružaju usluge iz oblasti liječenja i rehabilitacije lica sa mentalnim poremećajima.

Za vrijeme obilaska obavljani su razgovori sa zaposlenim osobljem Ustanove: direktorom, ljekarima, socijalnim radnikom i licima koja su se u momentu obilaska NPM-a nalazili na liječenju.

Izvršen je uvid u postojeću dokumentaciju koja podrazumijeva individualne zdravstvene kartone i ostalu dokumentaciju, koja se odnosi na liječenje i rehabilitaciju pacijenata.

Obilazak je započet razgovorom sa direktorom. U uvodnom izlaganju tim je predstavio mandat NPM-a, opšte ciljeve koji se žele postići, principe postupanja i plan obilaska Ustanove.

Direktor je predstavio Ustanovu u opštim crtama, ukazujući na problematiku sa kojom se suočavaju u svakodnevnom radu.

Tim NPM-a je imao zadatak da obiđe sve prostorije, sagleda materijalne uslove u kojima borave pacijenti, da pribavi opšte podatke, obavi razgovore sa pacijentima, izvrši uvid u dokumentaciju, sa naročitim fokusom na slučajeve kad se primjenjuje mjera fizičkog sputavanja mehaničkim ograničenjem tj. fiksacija. Takođe, predmet monitoringa bio je i tretman koji se sprovodi (medikacija, psihoterapija – individualna ili grupna, radno okupaciona terapija itd.), postupanje sa pacijentima (naročito kada su u stanju agitacije), posjete i komunikacija.

Obavljen je razgovor sa četiri pacijenata (3 žene i 1 muškarcem). Komunikacija sa pacijentima obavljena je povjerljivo, bez prisustva službenih lica. Svi su se pohvalno izrazili o radu i odnosu medicinskog osoblja prema njima.

Izvršen je uvid i kopiranje dokumentacije relevantne za ocjenu poštovanja prava pacijenata.

Uvidom u postojeću medicinsku dokumentaciju pacijenata koji su se u vrijeme obilaska nalazili na liječenju ustanovljeno je da kod gotovo polovine nedostaje Izjava o prihvatanju primjene medicinske procedure (dobrovoljnom pristanku za smještaj i liječenje), a da kod onih koji su je potpisali ista nije nigdje zavedena.

4.1.6.1. Osnovni podaci

Klinika za psihijatriju je organizaciona jedinica u okviru KCCG Podgorica. Klinika je smještena u starom, trošnom objektu, paviljonskog tipa sa dotrajalom spoljnom fasadom i krovnom konstrukcijom. Prilaz objektu je neadekvatan, nedovoljno osvijetljen i nije pristupačan za osobe sa fizičkim i čulnim invaliditetom.

Prostor koji zaposleni koriste čini ljekarska dežurna soba, koja se koristi za više namjena (borave specijalizanti, studenti, administracija, socijalni radnik, psiholozi, održavaju se svakodnevni jutarnji sastanci, grupni rad i sastanci velike vizite). Šest ljekarskih radnih prostorija, za rad koriste po tri ljekara. Glavna sestra Klinike, dijeli sobu sa jednim zaposlenim. Postoje još dvije prostorije i to: sestrinska soba za medicinske sestre i soba za intervencije, u kojoj se čuvaju, spremaju i parenteralno⁸ aplikuju lijekovi. U holu se nalaze ormari, koji koriste medicinske sestre, spremačice i jedan za potrebe pacijenata.

Jedan toalet koristi 38 zaposlenih kao i studenti i đaci, dok su na kliničkoj nastavi.

Jedan kompjuter i centralni štampač, koji se nalazi u dežurnoj ljekarskoj sobi, namjenjen je za administrativne poslove svih zaposlenih.

Dvije psihijatrijske i jedna psihološka ambulanta nalaze se u zgradi stare Onkologije (prethodno je Onkologija izmještena u novu zgradu). Ambulante su neuslovne za rad, sa neadekvatnim grijanjem i ventilacijom, pohabanih podnih obloga kao i dotrajanim inventarom.

Zdravstvena djelatnost bolnice odvija se kroz rad sledećih odjeljenja:

1. Odjeljenje za psihoze, kapaciteta 30 ležajeva,
2. Odjeljenje za neuroze, kapaciteta 5 ležajeva,
3. Odjeljenje za politoksikomaniju, kapaciteta 5 ležajeva,
4. Dnevna bolnica – parcijalna hospitalizacija⁹
5. Poliklinika za mentalno zdravlje.

Pacijenti se u Kliniku za psihijatriju upućuju radi psihijatrijskog pregleda, dijagnostike i liječenja.

Redovni i kontrolni pregledi, obavljaju se u psihijatrijskoj ambulanti, po uputu izabranog doktora Doma zdravlja u mjestu boravka pacijenta.

Prijemi pacijenata obavljaju se na osnovu procjene psihijatra tokom pregleda u psihijatrijskoj ambulanti, preko Prijemnog odjeljenja, gdje se obavlja administrativna i sanitarna obrada pacijenta. Na odjeljenje gdje će se sprovesti liječenje, pacijent dolazi uz pratnju porodice ili prijemne medicinske sestre, sa odgovarajućom medicinskom dokumentacijom (istorijom bolesti, odgovarajućim uputom za bolničko liječenje, kartonom prijema, specijalističkim izvještajem ordinirajućeg psihijatra, zdravstvenom knjižicom i izvještajem).

---

⁸ Putem inekcija

⁹ Dnevna bolnica nema krevete i u ovoj organizacionoj jedinici se primaju pacijenti na bazi jednodnevnog boravka, a koji dolaze zbog administracije dugodjelujućih (depo) lijekova iz grupe antipsihotika (dobijanja lijekova u formi injekcije čiji efekat traje 14 dana, 21 dan ili mjesec dana – u zavisnosti od kliničke slike bolesti i režima propisivanja lijeka).

Pacijent se smješta na odgovarajuće odjeljenje gdje ga prihvata odjeljenska medicinska sestra, koja ga upoznaje sa kućnim redom Klinike, prostorom Klinike, bolesničkom sobom gdje će biti smješten i informiše ga o pravima i obavezama tokom boravka na Klinici.

Hitni psihijatrijski pregledi kao i indikovani prijemi obavljaju se preko Urgentnog centra KCCG.

4.1.6.2. Broj zaposlenih i hospitalni tretman

Na Klinici je radno angažovano: 13 ljekara specijalista - 1 doktor nauka, 2 magistra, 1 primarijus neuropsihijatar, 4 neuropsihijatra i 5 psihijatarata. Trenutno se na specijalizaciji nalazilo 5 ljekara, od kojih su 2 iz oblasti dječije psihijatrije, od septembra 2016 godine. Od zdravstvenih saradnika zaposlena su 3 psihologa i jedan sociolog, koji obavlja poslove socijalnog radnika. Medicinskih sestara je ukupno 14 i to: 1 specijalista strukovna sestra iz oblasti zdravstvene njege u psihijatriji, 1 visoka strukovna sestra i 12 sa srednjom stručnom spremom, dok su 3 radnika činila tehničko osoblje na održavanju čistoće.

Na klinici nema fizičkog obezbjeđenja, što predstavlja dodatni rizik, kako po bezbjednost zaposlenih tako i pacijenata koji se nalaze na hospitalizaciji.

Za period 2016¹⁰. godine obavljeno je 353 prijema i 336 otpusta nakon završenog liječenja, ostvareno je 7724 bolesničkih dana, sa prosječnom dužinom boravka po pacijentu od 21-22 dana. Na dnevnoj bolnici tretirana su 133 pacijenta, a obavljeno je 1351 konsultacija u KCCG.

4.1.6.3. Materijalni uslovi

a) Veličina, kapaciteti i opremljenost

Na Klinici se nalazi 7 soba, sa ukupno 40 ležajeva za smještaj pacijenata.

Soba označena rednim brojem 1 je sedmokrevetna soba, ukupne površine 26m². Soba označena rednim brojem 2 je četvorokrevetna, ukupne površine 13,5 m². Soba označena rednim brojem 3 je šestokrevetna, ukupne površine 21.5m². Soba označena rednim brojem 4 je šestokrevetna, ukupne površine 20m². Soba označena rednim brojem 5 je šestokrevetna, ukupne površine 20m². Soba označena rednim brojem 6 je četvorokrevetna, ukupne površine 15,5m². Soba označena rednim brojem 7 je sedmokrevetna, ukupne površine 27m².

Evidentno je da sobe u pogledu raspoloživog prostora, po pacijentu, ne ispunjavaju CPT standard. Četiri sobe su za žene, a tri za muškarce. Muške i ženske sobe nijesu fizički odvojene odnosno nisu organizovane odvojeno kao muško i žensko odjeljenje.

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Prozori u sobama omogućavaju prirodnu svjetlost i cirkulaciju vazduha. Obezbijedeno je vještačko osvjetljenje i centralno grijanje.

c) Sanitarni uslovi i higijena

Na Klinici postoji samo jedna tuš kabina, koju koriste svi pacijenti i dva toaleta – jedan za muškarce i jedan za žene. Sanitarni čvor prilikom obilaska nije bio suv i čist. Higijena sveukupnog prostora, u trenutku obilaska, bila je zadovoljavajuća.

---

¹⁰ Dati su podaci za 2016. godinu jer je obilazak obavljen u februaru 2017. godine

d) Trpezarija

Hrana za pacijente se priprema u centralnoj kuhinji Kliničkog centra, koja se u posudama za hranu vozilom doprema do čajne kuhinje Klinike i dalje distribuira pacijentima. Pacijenti objeduju u trpezariji, koja se zbog nedostatka prostora koristi i za druge namjene, odnosno i kao dnevni boravak za pacijente, za uzimanje terapije, održavanje terapijske zajednice i radno-okupacione terapije. Tokom obilaska nijedan pacijent se nije požalio na količinu i kvalitet obroka ili način na koji se obroci serviraju.

e) Video nadzor

Klinika nije pokrivena sistemom video nadzora, osim samog ulaza na kojem je instaliran interfon sa kamerom.

4.1.6.4. Broj pacijenata na klinici – zatečeno stanje na dan obilaska

Na dan 08.02 2017. na liječenju se nalazilo 25 pacijenata, od čega 13 muškaraca i 12 žena.

U momentu obilaska NPM-a, na liječenju se nalazili pacijenti starosne dobi od 20 do 65 godina, ukupno 24 lica i jedan muškarac stariji od 65 godina. Na liječenju se nijesu nalazila lica mlađa od 18 godina.

Među licima zatečenim na liječenju, bile su zastupljene sve dijagnostičke kategorije - sa dijagnozom iz oblasti mentalnog zdravlja, intelektualnog invaliditeta, zloupotrebe opojnih supstanci i alkohola, a sa neurodegenerativnom dijagnozom – demencija, nalazila se jedna ženska osoba.

4.1.6.5. Prijem i liječenje pacijenata na Klinici

U razgovoru sa direktorom i ljekarima Klinike tražene su informacije vezane za okolnosti i procedure prilikom prijema korisnika na liječenje i izvršen je uvid u personalnu medicinsku dokumentaciju pacijenata (istorije bolesti).

Na Klinici se isključivo primaju pacijenti koji dobrovoljno žele da se liječe, o čemu svojeručno potpisuju slobodan i informisani pristanak na liječenje, definisan kao „izjava o prihvatanju primjene medicinske procedure“, a u skladu sa čl.14 Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica.

Ako pacijent odbija liječenje koje je neophodno po procjeni ljekara, pacijent se u pratnji medicinske sestre/tehničara i uz asistenciju policije, upućuje sanitetskim vozilom KCCG u Specijalnu bolnicu za psihijatriju u Kotoru - jedinu psihijatrijsku ustanovu u državi, u kojoj se realizuju prisilne hospitalizacije. Neposredno po prijemu pacijenta, otvara se zdravstveni karton (istorija bolesti), u koji se upisuju osnovni anamnestički podaci i nalaz na prijemu. Ljekar izdaje uput za osnovne biohemijske analize i dodatne analize po potrebi.

Tokom liječenja i boravka na Klinici, pored svakodnevnih vizita i nadzora nad farmakološkim tretmanom (praćenja redovnog uzimanja propisanih lijekova), stanje pacijenata se prati kroz individualni pristup i grupne aktivnosti i podršku (terapijska zajednica, radno-okupacione aktivnosti).

Na Klinici se organizuje terapijska zajednica jednom nedjeljno, o čemu postoji sveska evidencije, kao i svakodnevna radno-okupaciona terapija, u terminu 10³⁰-12^h, u okviru koje su pacijenti angažovani u aktivnostima crtanja i igranja društvenih igara (karte, domine, šah).

Uvidom u svesku terapijske zajednice, koju popunjavaju pacijenti, stiče se utisak da se ista održava sa standardizovanim dnevnim redom i neinspirativnim temama, koje se uglavnom tiču predstavljanja novoprimljenih pacijenata i uočavanja postojećih slabosti – nedostataka tehničke prirode (nedostatak

sijalica, oštećeni prozori, nedostatak daske za wc...) u okviru same Klinike. Terapijskim zajednicama rijetko prisustvuje ljekar, a ukoliko je i prisutan onda je to najčešće mlađi ljekar-specijalizant.

U dane obilaska NPM-a, medicinska sestra zadužena za radno-okupacione aktivnosti, kako nam je saopšteno, bila je odsutna pa zbog toga se ta aktivnost nije realizovala.

U zavisnosti od toga da li se radi o prvoj ili ponovljenoj hospitalizaciji, kao i same procjene ljekara zaduženog za liječenja pacijenata, sprovode se različite dijagnostičke procedure i postupci koji uključuju: psihološku eksploraciju (psihodijagnostiku), koja je obavezna za prvu hospitalizaciju i kod ponovljenih hospitalizacija u slučaju kada postoji potreba za retestiranjem, izvještaj socijalnog radnika, CT mozga, hormonski status, kao i druge dijagnostičke procedure i konsultativne specijalističke usluge, u zavisnosti od aktualnih indikacija i potrebe.

Primjedbe pacijenata odnosile su se isključivo na loše materijalne uslove smještaja i boravka na samoj Klinici.

Pacijenti zatečeni na liječenju su tokom obilaska bili obučeni u pidžame/spavaćice, koje su kod jednog broja bile dio njihove lične garderobe, dok su ostali nosili pidžame/spavaćice zdravstvene ustanove – KCCG, što ne doprinosi jačanju identiteta ličnosti i samopoštovanja.¹¹

4.1.6.6. Čuvanje ličnih stvari

Lične stvari pacijenti čuvaju u ormarićima, koji se nalaze u sobi pored kreveta i nemaju mogućnosti da ih zaključavaju. Stvari od vrijednosti, dragocjenosti i novac, dokumentuju se na reversu uz potpis pacijenta i dva zaposlena i čuvaju pod ključem, do otpusta kada se vraćaju pacijentu, takođe uz potpis. Nedozvoljeni predmeti, koji mogu biti opasni po bezbjednost pacijenata i zaposlenih, takođe se oduzimaju, dokumentuju na reversu i čuvaju zaključani do otpusta pacijenta ili se uz potpis predaju srodnicima, uz saglasnost pacijenta.

Nakon obilaska, do kraja 2017. renovirana su kupatila bivše Klinike za neurologiju, kako bi pacijenti dobili odvojene tuš kabine za muškarce i žene. Prostorija koja je ranije pripadala Klinici za neurologiju je takođe opremljena za održavanje terapijskih zajednica i ROT¹² koje se trenutno održavaju u trpezariji. Dotrajala unutrašnja vrata su zamijenjena eloksiranim. Bravarija, fasada i krov su obnovljeni i čekaonica je renovirana.

4.1.6.7. Uvid u dokumentaciju

Uvidom u postojeću medicinsku dokumentaciju pacijenata, NPM tim je uočio da kod gotovo polovine nedostaje Izjava o prihvatanju primjene medicinske procedure (dobrovoljnom pristanku za smještaj i liječenje), a da kod onih koji su je potpisali, ista nije nigdje zavedena.

Ni u jednoj od istorija bolesti pacijenata zatečenih na liječenju u koje je izvršen uvid, nije zatečen Individualni plan liječenja i rehabilitacije, kako je propisano CPT standardom.¹³

---

¹¹ Praksa koju je CPT primjetio u nekim psihijatrijskim ustanovama gdje su pacijenti stalno obučeni u pidžame/spavaćice, Omogućavanje oblačenja po ličnom ukusu, trebalo bi da predstavlja dio terapijskog procesa (CPT standardi par 34)

¹² Radno-okupaciona terapija

¹³ Psihijatrijsko liječenje mora biti zasnovano na individualiziranom pristupu, koji podrazumijeva sastavljanje posebnog plana liječenja za svakog pacijenta. To liječenje mora uključivati široki spektar rehabilitacijskih i terapijskih aktivnosti, uključujući radnu terapiju, grupnu terapiju, individualnu psihoterapiju, umjetničke, dramske, muzičke i sportske aktivnosti. Pacijenti moraju imati redovan pristup odgovarajuće opremljenim prostorijama za rekreaciju, te imati mogućnost da se rekreiraju na

Tokom razgovora sa osobljem dobijene su informacije da je liječenje zasnovano na individualiziranom pristupu, iako ne postoji pisana evidencija koja to potvrđuje.

Svaka pojedinačna medicinska dokumentacija (istorija bolesti) koja je bila predmet pregleda, sadržavala je rezultate bihemijskih analiza i Izvještaj socijalnog radnika, dok su istorije bolesti prvi put hospitalizovanih pacijenata, imale nalaz psihologa tj. psihološke eksploracije. U istorijama su se nalazili i izvještaji specijalista drugih oblasti medicine, angažovanih kao konsultanti, po potrebi (CT, RTG, nalaz interniste i dr.)

Klinička evidencija (dekurzusi) je isključivo bazirana na informacijama koje se tiču uzimanja lijekova i trenutnog psihičkog funkcionisanja pacijenta, dok ne postoje informacije o njegovom uključivanju u psiho-socijalne i rehabilitacione aktivnosti. Ažurnost vođenja postojeće kliničke evidencije se razlikuje i prvenstveno zavisi od samog ljekara kome je povjerenije liječenje pacijenta.

Na osnovu uvida u terapijske liste, obavljenog razgovora sa pacijentima i osobljem, zaključeno je da je farmakološki tretman usklađen sa principima dobre kliničke prakse i da nema prekomjerne upotrebe lijekova.

4.1.6.8. Primjena izolacije i ograničenja u zaštiti mentalno oboljelih lica

Na Klinici ne postoji posebna prostorija za realizaciju primjene ograničenja kretanja i izolacije, u situacijama kada je neophodna primjena ovih mjera, što nije u skladu sa CPT standardom.¹⁴

Primjena ovih mjera se evidentira u "Svesci fiksacije", ali je primijećeno da evidencija nije u skladu sa postojećim CPT standardima.¹⁵ Primjena se evidentira i u sestrinskoj knjizi primopredaje dužosti. Uvidom u Svesku fiksacije posljednja evidentirana primjena ovih mjera zabilježena je 08.10.2014., a tokom razgovora sa osobljem dobijene su informacije da se ove mjere izuzetno rijetko sprovode i da u okolnostima kada su neophodne, najčešće pacijenta odmah sprovode u drugu zdravstvenu ustanovu - Specijalnu bolnicu za psihijatriju u Kotoru.

Uvidom u sestrinsku knjigu primopredaje (avgust 2016.- februar 2017.) uočeno je ipak da se ova mjera sprovodi, postoji evidencija o primjeni 10.11.2016 (pacijent S.L) i 30.11.2016 (pacijent T.D.), što je propušteno da se evidentira u Svesci fiksacije.

Obzirom da se u vrijeme obilaska ovi pacijenti nijesu nalazili na liječenju, nije bilo moguće provjeriti da li se u njihovim istorijama bolesti evidentirala primjena ove mjere.

Primjena ograničenja slobode kretanja vrši se upotrebom kožnih kaiševa koji nijesu adekvatni za tu namjenu (tvrdi su sa oštrim ivicama i mogu povrijediti pacijenta u stanju agitacije).

---

otvorenom svakoga dana; takođe je poželjno da im bude omogućeno obrazovanje i odgovarajući posao. (CPT standardi par 37.)

¹⁴ Pacijenti za koje se primjenjuju sredstva mehaničkog ograničavanja slobode kretanja ne bi trebali biti izloženi pogledima drugih pacijenata. Nadalje, kad god je neki pacijent podvrgnut ograničavanju slobode kretanja, obučeni član osoblja treba biti stalno prisutan kako bi održao terapeutsku vezu i pružio pomoć (Izvještaj CPT-a o posjeti Crnoj Gori iz 2008.godine).

¹⁵ Svaki slučaj fizičkog ograničavanja slobode kretanja pacijenata (manuelno obuzdavanje, korišćenje instrumenta fizičkog sputavanja, izdvajanje u samicu) mora biti evidentirano u posbenoj knjizi ustanovljenoj u tu svrhu (kao i pacijentovom dosijeu). Upis u knjigu mora uključiti vrijeme kada je ta mjera započeta i kada je okončana, okolnosti slučaja, razloge za pribjegavanje toj mjeri, ime ljekara koji je naredio ili odobrio mjeru i opis svih eventualnih povreda pacijenata ili osoblja (CPT standardi).

4.1.6.9. Zaštita i ostvarivanja prava mentalno oboljelih lica

Na Klinici je postavljena kutija za žalbe koja se nalazi u ulaznom holu. Kutiju otvara glavna sestra Klinike. Tim NPM-a zanimalo je kako se postupa po žalbama pacijenata, dobijen je odgovor da se u kutijama "uglavnom nalaze pohvale".

Klinički centar Crne Gore (KCCG) ima Zaštitnika prava pacijenata koji do sada nije imao uvid u sadržaj ovih kutija. Potencijalne žalbe i prigovori namijenjene Zaštitniku prava pacijenata se popunjavaju na standardizovanom formularu, koji se nalazi kod glavne sestre, što djelimično poništava princip povjerljivosti prijave.

Uprava KCCG nije formirala nezavisno multidisciplinarno tijelo u cilju staranja o zaštiti prava mentalno oboljelih lica u psihijatrijskoj ustanovi.¹⁶

KCCG ima formiran Etički komitet za potrebe svih klinika, pa i Klinike za psihijatriju, čiji je zadatak praćenje primjene etičkih načela zdravstvene struke i davanje mišljenja o etičkim pitanjima.

4.1.6.10. Posjete i komunikacija

Pacijenti koriste mobilne telefone, a povremeno socijalni radnik službeno poziva članove porodice kako bi posredovao u uspostavljanju kontakta. Pacijenti nemaju pristup internetu.

Posjete rodbine i razgovor nasamo obavlja se u dnevnom boravku. Postoje individualni protokoli za svakog pacijenta i samo ordinirajući psihijatar (ukoliko postoje trenutne kontraindikacije) može zabraniti pristup nekom od članova porodice. U ovakvim situacijama ljekar je obavezan dati informacije o zdravstvenom stanju pacijenta, uz obrazloženje zašto je posjeta zabranjena.

4.1.6.11. Zaključci i preporuke

Iako su do kraja izvještajne 2017. godine djelimično unaprijeđeni materijalni uslovi, što je pohvalno, Zaštitnik primjećuje da je neophodno i dalje preduzimati korake u cilju dostizanja optimalnog terapijskog okruženja. Uvidom u postojeću medicinsku dokumentaciju pacijenata, koji su se u vrijeme obilaska nalazili na liječenju, uočeno je da kod gotovo polovine nedostaje Izjava o prihvatanju primjene medicinske procedure (dobrovoljnom pristanku za smještaj i liječenje), a da kod onih koji su je potpisali ista nije nigdje zavedena. Dalje, Zaštitnik primjećuje da nijedna od istorija bolesti pacijenata zatečenih na liječenju nije posjedovala individualni plan liječenja i rehabilitacije. Na Klinici ne postoji posebna prostorija za realizaciju primjene izolacije i ograničenja kretanja. Primjena ove mjere vrši se na neadekvatan način. Potencijalne žalbe i prigovori namijenjeni Zaštitniku prava pacijenata se popunjavaju na formularu koji se nalazi kod glavne sestre, što djelimično poništava princip anonimnosti prijave. Konačno, Zaštitnik primjećuje da Uprava KCCG nije formirala nezavisno multidisciplinarno tijelo u cilju staranja o zaštiti prava mentalno oboljelih lica u ovoj psihijatrijskoj ustanovi.

---

¹⁶ Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica CG, čl 49 (sl. List CG 027/13)

Nakon sagledanog stanja Zaštitnik kao NPM daje sljedeće preporuke Ministarstvu zdravlja i Upravi Kliničkog Centra Crne Gore da se :

- na klinici za psihijatriju obezbijedi posebna prostorija za primjenu mjera izolacije i ograničenja kretanja,
- nabavi adekvatna oprema za primjenu mjere ograničenja kretanja (platneni kaiševi od mekanog materijala koji minimalizuje mogućnost povređivanja tokom primjene ove mjere),
- preduzmu dalji koraci u pravcu poboljšanja materijalnih uslova na Klinici – da se obezbijedi podjela na muški i ženski dio, uključujući i sanitarne prostorije, kao i kvadratura po pacijentu, u skladu sa CPT standardom,
- definiše protokol povjerljivog podnošenja i postupanja po žalbama pacijenata,
- formira nezavisno multidisciplinarno tijelo, u cilju staranja o zaštiti prava mentalno oboljelih lica na Klinici za psihijatriju.

Klinici za psihijatriju KCCG da se :

- u medicinsku dokumentaciju svakog pacijenta unese informisani pristanak na liječenje, tj. uredno potpisanu i zavedenu Izjavu o prihvatanju primjene medicinske procedure,
- izradi i sprovodi individualni plan liječenja i rehabilitacije za svakog pacijenta,
- unaprijedi spektar rehabilitacionih aktivnosti i obezbijediti njihovo kontinuirano sprovođenje,
- podstiču pacijenti da se oblače kao van Klinike, kao dio terapijskog procesa, odnosno da ne provode svo vrijeme u pidžamama,
- ažurno i precizno vodi klinička evidencija sa informacijama o uključivanju pacijenata u psiho-socijalne i rehabilitacione aktivnosti,
- uredno vodi evidencija o svakoj primjeni mjere izolacije i ograničenja u Svesci fiksacije i u medicinskoj dokumentaciji pacijenata, u skladu sa standardima CPT-a i Zakonom o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica.

4.1.7. Odjeljenje za psihijatriju – Opšta bolnica u Nikšiću

Podaci o obilasku

Ustanova: Odjeljenje za psihijatriju - Opšta bolnica u Nikšiću
Vrsta obilaska: redovni obilazak prema planu obilazaka NPM Crne Gore za 2017. godinu
Svrha obilaska: ocjena stanja u cilju otklanjanja eventualnih nepravilnosti i prevencija torture
Datum obilaska: 24.03.2017. godine
Najava obilaska: obilazak nije najavljen
Tim za obilazak: savjetnik Zaštitnika Dragan Radović, savjetnica Zaštitnika Danijela Brajković, mr sci. med. dr Ljiljana Vučeljić, psihijatar, član Radnog tijela

Uvod

Obilazak odjeljenja psihijatrije, koje se nalazi u Opštoj bolnici u Nikšiću, obavljen je 24.03.2017.godine. Cilj obilaska je bio prevencija torture, uvid u postojeće stanje i utvrđivanje poštovanja standarda propisanih za ustanove koje pružaju usluge iz oblasti liječenja i rehabilitacije lica sa mentalnim poremećajima.

Za vrijeme obilaska obavljani su razgovori sa zaposlenim osobljem: načelnicom odjeljenja, ljekarima i pacijentima, koji su se u momentu obilaska NPM-a nalazili na liječenju.

Izvršen je uvid u dokumentaciju koja se tiče liječenja i rehabilitacije pacijenata.

Obilazak tima NPM-a započet je razgovorom sa načelnicom odjeljenja za psihijatriju. U uvodnom izlaganju tim je predstavio mandat NPM-a, opšte ciljeve koji se žele postići, principe postupanja i plan obilaska.

Načelnica odjeljenja opisala je u kratkim crtama organizaciju rada i ukazala na problematiku sa kojom se suočavaju.

Tim NPM-a je imao zadatak da obiđe sve prostorije na odjeljenju, sagledavajući materijalne uslove u kojima borave pacijenti, da pribavi opšte podatke, obavi razgovore sa pacijentima, izvrši uvid u dokumentaciju. Takođe, predmet monitoringa bio je i tretman koji se sprovodi (medikacija, psihoterapija – individualna ili grupna, radno okupaciona terapija itd.), kao i postupanje sa pacijentima (naročito kada su u stanju agitacije), posjete i komunikacija.

Obavljen je razgovor sa pacijentima koji su zatečeni u dnevnom boravku. Komunikacija je obavljena povjerljivo, bez prisustva osoblja. Pacijenti nisu imali primjedbi na rad i odnos medicinskog osoblja prema njima.

Istorije bolesti se vode u elektronskoj formi. Istorije bolesti trenutno hospitalizovanih pacijenata nismo mogli dobiti na uvid u štampanoj formi, jer, kako smo informisani, štampanje istorija bolesti je moguće tek po otpustu pacijenta sa odjeljenja.

Tim NPM-a obavio je razgovor sa dijelom zaposlenih koji su iznijeli svoja zapažanja i utiske iz svakodnevnog rada.

4.1.7.1. Smještajni kapacitet Odjeljenja i zatečeno stanje

Psihijatrijsko odjeljenje je akutno odjeljenje otvorenog tipa i pruža usluge uglavnom pacijentima iz Nikšica, Plužina i Šavnika, mada nisu isključeni i korisnici iz drugih opština u Crnoj Gori.

Na odjeljenju se nalazi ukupno 26 kreveta, od čega su po tri (3) kreveta smještena u četiri (4) muške i četiri (4) ženske sobe, a po jedan krevet u jednoj muškoj i jednoj ženskoj sobi, odnosno samicama, koje se koriste prema potrebi i kao sobe za izolaciju i primjenu mjera ograničavanja kretanja i fiksacije pacijenata.

Muške i ženske sobe su na suprotnim stranama hodnika odjeljenja, sa razdvojenim sanitarnim prostorima, dok se u centralnom dijelu odjeljenja nalazi zajednička prostorija koja ima funkciju dnevnog boravka i trpezarije, a koja ujedno služi i kao prostor za obavljanje socio-terapijskih zajednica i radno-okupacione terapije.

Struktura pacijenata prema vrsti mentalnog poremećaja je mješovita.

U 2016. godini¹⁷ na odjeljenju je liječeno ukupno 309 pacijenata. Prosječno trajanje hospitalizacije iznosilo je od 18-20 dana, najduže jedan mjesec, a dugotrajne hospitalizacije „socijalnih pacijenata” su rijetke. U protekloj godini je iz socijalnih razloga duže od mjesec dana bila hospitalizovana samo jedna pacijentkinja sa hroničnom psihozom, dok joj se u saradnji sa Centrom za socijalni rad u Nikšiću nije obezbijedio drugi smještaj.

---

¹⁷ Dati su podaci za 2016. godinu jer je obilazak obavljen u martu 2017. godine

Na dan obilaska, na odjeljenju je bilo ukupno 11 hospitalizovanih pacijenata, što znači da je popunjenost kapaciteta bila 42%. Polovičnoj popunjenosti kapaciteta, prema riječima načelnice odjeljenja, doprinosi i redovna aplikacija lijeka depo preparata Rispolept Consta, antipsihotika nove generacije, koji uveliko doprinosi održavanju dobre remisije kod pacijenata, kojih je do dana obilaska bilo oko 60. Lijek se aplikuje intramuskularno, 2 puta mjesečno, što se uredno evidentira za svakog pacijenta ponaosob, u Svesci aplikacije.

U sastavu odjeljenja je ambulanta u kojoj se uglavnom obavljaju kontrolni pregledi pacijenata nakon hospitalizacije i sporadično prvi pregledi. Od početka 2017. godine do dana obilaska, obavljeno je 450, a u 2016. godini oko 1900 ambulantnih pregleda. Ambulanta se koristi i za pripremu infuzione i injekcione terapije, koje hospitalizovani pacijenti primaju u svojim sobama, kao i za redovnu aplikaciju lijeka, nehospitalizovanim pacijentima.

Na odjeljenju se nalazi odvojeni prostor za Dnevnu bolnicu, koja je prema riječima načelnice odjeljenja, još u procesu organizacije, te NPM tim nije dobio konkretne informacije o aktivnostima koje se tu sprovode.

4.1.7.2. Struktura osoblja- zdravstveni radnici i saradnici

Na odjeljenju su zaposlena 3 psihijatra, 2 sa punim radnim vremenom i jedan sa radnim vremenom od 4 sata, kao i 2 specijalizanta psihijatrije, koji trenutno odrađuju specijalistički staž. Na odjeljenju radi jedan psiholog i 9 medicinskih tehničara/sestara.

Broj zaposlenog srednjeg medicinskog kadra je ispod broja koji je propisan Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta za ovo odjeljenje, odnosno nedostaju tri medicinske sestre/tehničara.

Radno vrijeme psihijatarata je od 7 do 15 časova. Mimo navedenog radnog vremena, psihijatri ne dežuraju, već su naizmjenično u pripravnosti, dok je dežurni ljekar na internom odjeljenju zadužen da zbrinjava, između ostaloga, i urgentne psihijatrijske slučajeve.

Od devet (9) zaposlenih medicinskih tehničara/sestara, osam (8) rade u smjenama (12^h dnevna, 12^h noćna smjena), dok glavna sestra radi u prijednevnoj smjeni. Nedovoljan broj srednjeg medicinskog kadra se negativno odražava na proces rada. Ukoliko niko od njih nije opravdano odsutan, u smjeni rade po dva medicinska tehničara/sestre, u suprotnom na odjeljenju je samo po jedan tehničar/sestra, koji/koja zbog toga trpi dodatno opterećenje, naročito u noćnoj smjeni.

Psihijatri na odjeljenju su edukovani i za neku od psihoterapeutskih tehnika, koju prema potrebi primjenjuju u radu sa pacijentima, naročito u grupnim terapijama. Osam medicinskih tehničara/sestara imaju srednju stručnu spremu, dok glavna sestra ima višu stručnu spremu. Jedna smjenska sestra je edukovana za radno-okupacionu terapiju, dok ostali medicinski tehničari/sestre nisu prošli neki vid obuke za rad sa pacijentima koji imaju mentalni poremećaj, već, kako načelnica odjeljenja navodi, primjenjuju znanja usvojena interno od strane psihijatarata i iskusnijeg medicinskog osoblja.

4.1.7.3. Prijem pacijenata

Prijem pacijenata, vrši se nakon obavljenog psihijatrijskog pregleda u ambulanti koja se nalazi u okviru odjeljenja. Prijem se obavlja prema medicinskim indikacijama, isključivo uz saglasnost pacijenta.

Pacijenti se, prema navodima načelnice odjeljenja, na prijemu informišu o svojim pravima i obavezama tokom hospitalizacije i upoznaju se sa kućnim redom odjeljenja. Pacijent potpisuje izjavu o prihvatanju

hospitalizacije i sprovođenju liječenja, čime potvrđuje da je upoznat sa planiranim terapijskim programom, načinom vršenja medicinske procedure, prednostima, rizicima i neželjenim efektima, kao i rizicima ako se ne podvrgne indikovanim procedurama.

Pacijenti sa dijagnozom bolesti zavisnosti od psihoaktivnih supstanci potpisuju dodatno Ugovor, kojim prihvataju da se oni, kao i njihove lične stvari obavezno na prijemu pregledaju, tj. da se izvrši pretres, koji obavlja smjenski medicinski tehničar/sestra, da bi se otklonila sumnja o mogućem nedozvoljenom unošenju psihoaktivnih supstanci, što je u skladu sa Zakonom.¹⁸

Ukoliko pacijent dobrovoljno ne pristane na hospitalizaciju i liječenje, a psihijatar procijeni da je liječenje neophodno, odnosno da je pacijent u takvom psihičkom stanju da može dovesti u opasnost sebe ili druge, upućuje se, u pratnji medicinskog tehničara i uz asistenciju policije, u Specijalnu bolnicu za psihijatriju u Kotoru. Prema riječima načelnice odjeljenja, u prosjeku je godišnje je oko 15 ovakvih pacijenata.

Svakom pacijentu se pri prvoj hospitalizaciji urade osnovne biohemijske analize krvi, kao i psihološko testiranje. Ukoliko psihijatar procijeni da je potrebno, rade se i dodatne biohemijske analize i pacijent se upućuje na druge dijagnostičke pretrage.

4.1.7.4. Liječenje i boravak pacijenata na odjeljenju

Tokom hospitalizacije i liječenja, praćenje stanja pacijenata i nadzor nad redovnim uzimanjem medikamentozne terapije obavlja se kroz individualni rad sa pacijentom i kroz grupne aktivnosti.

Psihijatri i medicinski tehničari/sestre ne vrše zajednički obilazak pacijenata u njihovim sobama, već se umjesto vizite sprovode svakodnevna okupljanja medicinskog osoblja u jutarnjoj smjeni i svih hospitalizovanih pacijenta, u prostoru za dnevni boravak, pri čemu se medicinsko osoblje informiše o aktuelnom stanju pacijenata i pravi se plan za sprovođenje daljih terapijskih procedura, za svakog pacijenta ponaosob.

Od osoblja odjeljenja smo dobili informacije da se socio-terapijske zajednice sprovode jednom sedmično, dok se radno-okupaciona terapija organizuje do dva puta sedmično i uglavnom se svodi na igranje društvenih igara (igranje karata i sl.). Imajući u vidu značaj raznovrsne radno-okupacione terapije u liječenju psihijatrijskih pacijenata, zapaža se da je neophodno povećati i raznovrsnost i učestalost sprovođenja ovog oblika terapije.

Na odjeljenju nema prekomjerne upotrebe lijekova, poštuju se pravila dobre kliničke prakse i svi pacijenti imaju jednak tretman.

Načelnica navodi da odjeljenje povremeno ima problem sa nabavkom pojedinih lijekova (zbog nestašice), a poseban problem pričinjava nestašica depo preparata koja pogađa sve psihijatrijske pacijente, pa i one koji borave na odjeljenju.

Specifičnost tretmana pacijenata sa bolestima zavisnosti od psihoaktivnih supstanci, sastoji se u tome što se u toku hospitalizacije, u trajanju od najmanje 10 dana, pacijentima zabranjuju kontakti sa osobama koje nisu uključene u program liječenja, kao i posjete, telefoniranje, posjedovanje mobilnih telefona i unošenje ličnih stvari. Takođe, ovi pacijenti se obavezuju na boravak u svojoj sobi poslije dnevnih aktivnosti, zabranjuje im se razmjena telefonskih brojeva i adresa sa pacijentima na odjeljenju,

---

¹⁸ Član 18. Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica CG, (sl. List CG 027/13)

a obavezno je i testiranje da prisustvo droge. Ovakav tretman pacijenata na liječenju od bolesti zavisnosti, u skladu je sa članom 18., Zakona¹⁹, kojim je propisano da kada postoji sumnja da mentalno oboljelo lice namjerava nabaviti psihoaktivne supstance, njegova prava se mogu ograničiti.

Pojačani nadzor pacijenta se vrši u slučajevima kad je pacijent agitiran (uznemiren) ili postoji rizik od samopovređivanja i samoubistva. Vrši se od strane smjenskog tehničara/sestre, na svakih sat vremena, a stanje pacijenta se redovno upisuje u knjigu Pojačanog nadzora.

Otpust pacijenta se vrši nakon psihijatrijske procjene njegovog psihičkog stanja, pri čemu se vodi računa i o obezbjeđivanju podrške za prihvata u zajednici (kontaktiraju se članovi porodice, Centar za socijalni rad).

Hospitalizovani pacijenti u svakom trenutku imaju pravo da prekinu liječenje i napuste odjeljenje i pored toga što se, zbog sigurnosti pacijenata i osoblja, kao i zbog sprovođenja neometanog rada, odjeljenje zaključava. Ukoliko pacijent izrazi želju da napusti liječenje, potpisuje izjavu o odbijanju primjene medicinske procedure, uz obavještanje članova porodice, ukoliko psihijatar procijeni da je to potrebno.

Odjeljenje je renovirano 2014.godine, čime su u potpunosti ispunjeni međunarodni standardi u pogledu materijalnih uslova za boravak pacijenata. Odjeljenje je prostrano, prozračno i okrečeno svijetlim bojama i predstavlja prijatno terapijsko okruženje. Higijena je na visokom nivou. Primijetili smo da jedan broj pacijenata nosi pidžame, dok su ostali pacijenti obučeni u komotnu odjeću, uglavnom trenerke.

Hrana se priprema u centralnoj kuhinji Opšte bolnice u Nikšiću, nakon čega se dostavlja na odjeljenje. Intervjuisani pacijenti su većinom zadovoljni smještajem i hranom.

Izlazak pacijenata napolje nije organizovan, veoma je rijedak i zavisi od vremenskih prilika, što nije u skladu sa preporukom CPT-a²⁰.

4.1.7.5. Uvid u dokumentaciju

Odjeljenje je adekvatno opremljeno računarima. Istorije bolesti se vode u elektronskoj formi. Svaki psihijatar za pristup ovom programu ima svoju posebnu šifru. Ovakva forma omogućava ljekarima brži i lakši pristup traženim informacijama, kao i detaljnije vođenje medicinske dokumentacije. Na osnovu uvida, sistemom slučajnog uzorka, elektronska medicinska dokumentacija hospitalizovanih pacijenata se vodi uredno.

4.1.7.6. Primjena izolacije i ograničenja u zaštiti mentalno oboljelih lica

Na odjeljenju postoje dvije jednokrevetne sobe, muška i ženska, koje po potrebi služe za primjenu mjere izolacije i ograničenja kretanja, u situacijama koje zahtijevaju primjenu ovih mjera.

Primjena ovih mjera uredno se evidentira u Svesci fiksacije. Uvidom u ovu svesku saznajemo da su na odjeljenju u 2016. izvršene 2 fiksacije, a u 2017. godini, do dana obilaska 24.03.2017. godine, jedna.

Mjeru fiksacije određuje isključivo psihijatar, a sprovodi se upotrebom kožnih kaiševa kojim nisu potpuno adekvatni za tu namjenu, jer zbog njihovog grubog materijala postoji mogućnost povrijeđivanja pacijenta

---

¹⁹ Isto

²⁰ CPT izvještaj o posjeti BiH 2003 par.134

za vrijeme trajanja ove mjere. Mjera fiksacije bi trebala da se obavlja mekim, platnenim kaiševima, čija primjena smanjuje mogućnost od eventualnih povreda pacijenta, u skladu sa preporukom CPT-a²¹.

4.1.7.7. Zaštita i ostvarivanja prava mentalno oboljelih lica

Na odjeljenju postoji instalirana kutija za žalbe koja se nalazi u holu, te na taj način pacijenti mogu u pisanoj formi iznijeti eventualne žalbe i prigovore, koje se prosjeđuju Zaštitniku prava pacijenata na nivou Opšte bolnice Nikšić.

Opšta bolnica nije formirala nezavisno multidisciplinarno tijelo u cilju staranja o zaštiti prava mentalno oboljelih lica u psihijatrijskoj ustanovi.²²

4.1.7.8. Posjete i komunikacija

Pacijentima je omogućeno da privatno komuniciraju, koriste mobilne telefone i internet putem sopstvenih telefona. Posjete su dozvoljene u vrijeme koje je predviđeno za to i organizuju se u trpezariji.

4.1.8.9. Zaključci i preporuke

Nakon sagledavanja uslova boravka i tretmana pacijenata, kao i uslova rada ljekara i srednjeg medicinskog kadra, Zaštitnik kao NPM konstatuje zadovoljavajuće materijalne uslove na odjeljenju. U pogledu tretmana pacijenata, primjećuje se da pri primjeni medikamentozne terapije poštuju pravila dobre kliničke prakse. Takođe, zapaženo je da se mjera fiksacije na odjeljenju vrši upotrebom kožnih kaiševa koj nijesu adekvatni za tu namjenu. Primjećeno je da pacijenti nedovoljno borave na svježem vazduhu. Uspostavljena je dobra praksa da se otpust pacijenta vrši nakon psihijatrijske procjene psihičkog stanja pacijenta, pri čemu se vodi računa i o obezbjeđivanju podrške za prihvata u zajednici (kontaktiraju se članovi porodice, Centar za socijalni rad).

Na osnovu utvrđenog stanja Zaštitnik kao NPM preporučuje Ministarstvu zdravlja i Opštoj bolnici u Nikšiću, da preduzmu mjere da se obezbijedi:

- adekvatna oprema za primjenu mjere ograničenja kretanja (platneni kaiševi od mekanog materijala koji minimalizuje mogućnost povređivanja tokom primjene ove mjere),
- boravak na svježem vazduhu pacijentima u trajanju od najmanje jednog sata,
- raznovrsne rehabilitacione i terapeutske aktivnosti i njihovo kontinuirano sprovođenje,

4.2. KONTROLNI OBILASCI

Shodno utvrđenom Planu obilazaka za 2017. godinu izvršena su tri (3) kontrolna obilaska organizacionih jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova - Uprave policije i to CB Nikšić, OB Plužine i OB Rožaje.

²¹ "3.3 U svrhu mehaničkog obuzdavanja treba da se koristi samo oprema koja je dizajnirana tako da ograniči štetne efekte (ako je moguće, postavljanjem kaiševa od tkanine) da bi se rizik od nanošenja povreda pacijentu sveo na minimalnu mjeru ili da bi se smanjila njegova patnja zbog bolova [...] Sredstva obuzdavanja u psihijatrijskim ustanovama za odrasle (revidirani standardi CPT), op.cit.

²² Čl.49. Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica CG, (sl. List CG 027/13)

Obilasci su bili nenajavljeni i obavljani su u toku radnog vremena. Cilj ovih obilazaka je sagledavanje stanja i ocjena stepena ispunjenosti preporuka Zaštitnika kao NPM-a, datih Ministarstvu unutrašnjih poslova - Upravi policije u Godišnjem izvještaju za 2016. godinu i prethodnim izvještajima.

4.2.1. CB Nikšić

Obilazak je obavljen 7. juna 2017. godine. U prostorijama za zadržavanje nije zatečeno ni jedno lice. U periodu od 1.1.2017. do 7.6.2017. lišeno je slobode 306 lica, zadržanih lica je bilo 11, dok je u svojstvu građanina, po pozivu, pristupilo 33 lica.

Ispunjena je preporuka Zaštitnika data u prethodnom izvještaju:

-- da se u prostoriji za zadržavanje br. 1 obezbijedi prirodno svjetlo koje je dovoljno za čitanje.

Nijesu ispunjene preporuke date u prethodnom izvještaju:

-- da se obezbijedi jasna rezolucija video nadzora nad pritvorskim prostorijama, na monitoru u kontrolnoj sobi

-- da se obezbijedi pokrivenost sistemom video nadzora dijela stepeništa, koje vodi sa zadnjeg službenog ulaza u prostorije za zadržavanje.

4.2.2. OB Plužine

Obilazak je obavljen 10. marta 2017. godine. U prostorijama nije bilo zatečenih lica. U periodu od 1.1.2017. do 10.3.2017. godine, lišeno je slobode jedno lice, zadržanih lica nije bilo, dok je u svojstvu građanina po pozivu pristupilo 8 lica.

Nijesu ispunjene preporuke Zaštitnika date u prethodnom izvještaju:

-- nije obezbijeden pristup prostorijama za osobe sa invaliditetom,

-- nije izvršena rekonstrukcija sanitarnog čvora koji je namijenjen za zadržana lica.

4.2.3. OB Rožaje

Prilikom obilaska odjeljenja bezbjednosti Rožaje dana 19.07.2017. godine, u prostorijama za zadržavanje nije bilo zatečenih lica.

U periodu od 01.01.do, bila su zadržana 2 lica u trajanju do 48^h.

Prostorije su neuslovne za rad sa starim i dotrajanim namještajem, a zaposleni su uložili sopstvena sredstva u adaptaciju i sređivanje sanitarnog čvora. NPM tim je primijetio da su službenici u zimskoj opremi, odnosno da su neodgovarajuće opremljeni za rad u ljetnjim uslovima kada je obilazak obavljen.

Nije ispunjena preporuke Zaštitnika data u prethodnim izvještajima:

-- da se prostorija za zadržavanje upodobi sa standardima CPT-a u pogledu površine i dimenzija (prostorija br.1),

Na osnovu utvrđenog stanja Zaštitnik preporučuje Upravi policije – OB Rožaje da preduzmu mjere da se obezbijede:

-- **odgovarajuće uniforme, prilagođene uslovima različitih godišnjih doba (ljetnje i zimske uniforme i obuću).**

4.2.4. Zavod za izvršenje krivičnih sankcija - Zatvor za žene

U martu 2015. godine, Zaštitnik kao NPM, sagledao je poštovanje ljudskih prava žena koje izdržavaju kaznu zatvora, izvršio pregled smještajnih i drugih uslova i tom prilikom dao određene preporuke za unapređenje uslova. U maju 2017. godine realizovan je kontrolni obilazak ovog zatvora.

U prethodnom izvještaju od ukupno 15 datih preporuka Uprava Zavoda je u potpunosti ispunila 9 preporuka, djelimično 5, dok je jedna preporuka ostala neispunjena.

Nije ispunjena preporuka:

-- **da se obezbijede posebne prostorije za ispovijedanje vjere i vjerskih potreba**

Ispunjene preporuke:

-- rok upotrebe lijekova se sistematski kontroliše, a lijekovi kojima je istekao rok upotrebe, se redovno uklanjaju.

-- naime vrše se redovne sistematske kontrole roka trajanja lijekova na način što dva farmaceutska tehničara redovno kontrolišu rok trajanja pojedinih lijekova kako u centralnoj apoteci tako i u pojedinim ambulancama organizacionih jedinica Zavoda. Krajem 2016. godine prvi put je izvršeno uništavanje farmaceutskog otpada, u skladu s međunarodnim standardima.

-- obezbjeđuju se redovne posjete ginekologu i sprovode se u skladu sa medicinskim indikacijama.

-- ljekarski pregledi se obavljaju bez prisustva službenika obezbjeđenja.

-- prisustvo službenika obezbjeđenja na ljekarskim pregledima je definisano Internim uputstvom o zdravstvenoj zaštiti pritvorenih i osuđenih lica i ljekar je taj koji procjenjuje potrebu za prisustvom službenika obezbjeđenja.

-- službenici Setora za tretman prisutni su svakog radnog dana, u vremenu predviđenom za obavljanje idividualnih i kolektivnih razgovora, kao i u naročitim slučajevima kada potrebe tretmana iziskuju.

-- obezbijedena je homogenost grupa zatvorenica.

-- kada su u pitanju razlozi bezbjednosti, grupisanje po težini tj. društvenoj opasnosti krivičnih djela, sklonosti bjekstvu, te se iz tih razloga radi na različitim vrstama reklasifikacije ili smještaja

-- zatvorenice su raspoređene i smještene po sobama, isključivo po klasifikacionoj grupi u koju su razvrstane.

-- organizovana je specijalistička obuka službenika Sektora za tretman, u cilju ovladavanja savremenim eksplorativno dijagnostičkim i korektivnim metodima, obukom službenika za primjenu Instrumenta za procjenu rizika.

-- obezbijeden je primjerak Pravilnika o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora u u svim prostorijama Zavoda.

Djelimično ispunjene preporuke:

- u okviru raspoloživih kapaciteta, zatvorenice koje su osuđene na kaznu zatvora do šest mjeseci, smještene su u posebnoj sobi, ali slobodno vrijeme i dalje provode u dnevnom boravku sa zatvorenicama, koje su osuđene na duže kazne zatvora duže.
- započete su aktivnosti na redukciji profesionalnog stresa službenih lica.
- započete su aktivnosti na osposobljavanju službenih lica, u svim sektorima, u cilju preveniranja ponižavajućeg i nečovječnog postupanja prema osuđenim licima.
- organizovano su predavanja i radionice, međutim one one nisu obuhvatile sve službenike Zavoda.
- djelimično se realizuju edukacije osuđenih lica koje bi obuhvatile modele ublažavanja tenzija među zatvorenicama i smanjenja opšte izloženosti nasilju – na način što je organizovano nekoliko radionica tokom 2017. godine, koje je sprovodio NVO sektor, međutim ne sprovode se kontinuirano.
- u radu kriminologa se primjenjuje anticipacija bezbjednosne dimenzije za svakog osuđenika posebno u odnosu na osuđenički konflikt i njegovu genezu prije prijema u ustanovu, mada, ovakvo pripremljeni izvještaji nisu pronađeni u ličnim listovima svake zatvorenice.

4.2.5. JU Centar “Ljubović” (Centar)

U julu 2015. godine Zaštitnik kao NPM obavio je redovni obilazak JU Centar „Ljubović“, dok je u aprilu 2017. godine obavljen kontrolni obilazak ove ustanove, radi uvida u ispunjenost preporuka datih u godišnjem izvještaju NPM-a za 2015. godinu.

Prilikom obilaska utvrđeno je da su sve date preporuke ispunjene:

- U 2015. godini usvojen je „Pravilnik o pedagoškim i zaštitnim mjerama JU Centra „Ljubović“. Tim NPM-a uočio je da Pravilnik u primjeni i da se o svim izrečenim mjerama (podsticanja i motivisanja, kao i restriktivnim pedagoškim mjerama) vodi uredna evidencija. Vode se zasebni registri, ali se podaci unose i u dosije djeteta, kojemu je neka mjera izrečena. Takođe, o svemu ovome Centar izvještava organe kojima je dužan da dostavlja izvještaje o proteku tretmana tj: nadležnim centrima za socijalni rad, nadležnom sudu i stručnim službama viših sudova.
- U 2015. godini usvojen je “Pravilnik o načinu i postupku odlučivanja po žalbama korisnika“. Štićenici sa kojima su članovi NPM-a obavili razgovore, izjavili su da su upoznati sa pravima iz ovog Pravilnika.
- Usvojen je „Protokol za određivanje privremenog individualnog nadzora i staranja u tajm aut sobi u JU Centru “Ljubović“. Adaptirana je prostorija, koja se nalazi u neposrednoj blizini paviljona za smještaj djece na tretmanu, u 2017. godini. Direktorica kao i zaposleni u Centru navode da je prostorija adaptirana po ugledu na sobu iste namjene, koju su vidjeli u ustanovi za maloljetnike u Švedskoj. Do obilaska tima NPM-a ova prostorija nije korišćena, dok su članovi tima informisani da će o svakoj eventualnoj budućoj upotrebi biti dostupna evidencija u obliku posebnog registra, kao i bilješka o tome u dosijeu djeteta, kome bude izrečena ova zaštitna mjera.

Takođe, tim NPM-a je zapazio da pored toga što su ispoštovane preporuke date u Godišnjem izvještaju iz 2015. godine, Centar je, u skladu sa sugestijom koju su dali predstavnici NPM-a, uveo i poseban „Registar povreda, samopovreda i promjena zdravstvenog stanja korisnika“.

U ovom registru postoji uredna medicinska dokumentacija, kao i opis događaja koji je doveo do povrede, samopovrede ili neke značajne promjene zdravstvenog stanja. Ove informacije zabilježene su i u listu praćenja svakog štićenika, na kojeg se odnosi.

Pored navedenih evidencija u Centru se po usvojenim procedurama vode i evidencije o incidentima, samovoljnom udaljavanju, posjetama, izlascima (samostalni izlasci, u pratnji vaspitača/člana porodice, odlasci u porodicu, školu, kod ljekara i dr.), kao i evidencija o ličnoj imovini.

Tim NPM-a zapazio je da se ove evidencije vode u pisanoj i elektronskoj formi kroz SWIS (socijalni karton). Elektronska evidencija je uvedena u oktobru 2016. godine. Na taj način povezane su i baze podataka Ministarstva rada i socijalnog staranja, centara za socijalni rad i ustanova socijalne i dječje zaštite.

U toku 2015. i 2016. godini usvojen je Kućni red ustanove - koji važi za vrijeme školske godine i za vrijeme raspusta.

Da bi ove evidencije bilo moguće jednoobrazno voditi od strane svakog vaspitača, pored poštovanja standarda iz Pravilnika koje je usvojilo Ministarstvo rada i socijalnog staranja, usvojeni su i određeni standardi postupanja i procedure u skladu sa njima i to:

– Procedura o posjetama i spriječavanju ulaska neovlašćenih lica sadrži standarde postupanja u toku, kao i nakon posjeta ili pokušaja neovlašćenih ulazaka, uz prepoznate uloge stručnih radnika i zaštitara.

– Procedura o primjeni neophodnih mjera u Centru, u cilju spriječavanja korisnika od samopovrijeđivanja i nanošenja materijalne štete i o mjerama i aktivnostima u slučaju incidentnih događaja, koji mogu ugroziti bezbjednost i život korisnika sadrži standarde postupanja u toku, kao i nakon incidenta, uz prepoznate uloge stručnih radnika i zaštitara.

– Procedura za slučaj samovoljnog udaljavanja, koja opisuje postupanje za slučaj samovoljnog napuštanja Centra, samovoljnog udaljavanja korisnika na drugo područje, nepovratka korisnika nakon odobrenog izlaska u grad, nepovratka korisnika sa odobrenog boravka izvan Ustanove, sumnje da korisnik namjerava da samovoljno napustiti Centar, ali i standarde postupanja po povratku korisnika nakon izbivanja iz Centra.

– Procedura o postupanju prilikom dodjele džeparca, koja je ustanovila pravila koja važe za redovnu podjelu džeparca korisnicima, ukidanje džeparca zbog neprimjerenog ponašanja, ili zbog nadoknade štete koju su sami napravili i dodjelu nagradnog džeparca.

4.2.6. JU Zavod “Komanski most” Podgorica

U septembru 2014. Godine, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda kao NPM, sagledao je poštovanje ljudskih prava odraslih lica sa invaliditetom (umjerene, teže i teške intelektualne teškoće i poremećaji iz autističnog spektra), izvršio pregled smještajnih i drugih uslova u JU “Komanski most” (Zavod) i sačinio Izvještaj u kome je Ministarstvu rada i socijalnog staranja i Zavodu, dao dvije preporuke za unapređenje uslova i stanja.

U martu 2017. godine, obavljen je kontrolni obilazak radi uvida u stepen ispunjenosti datih preporuka.

Nije ispunjena preporuka Zaštitnika da se:

-- podzakonskim aktom propiše obavezna obdukcija, nakon smrti štíćenika.

Ispunjena je preporuka Zaštitnika:

-- **preduzete su sve neophodne mjere za animiranje roditelja – staratelja i porodica, u cilju održavanja redovnih kontakata sa štičenicima i aktivnog učešća u procesu liječenja i rehabilitacije.**

Naime, tokom kontrolnog obilaska NPM tim je utvrdio da na inicijativu Zavoda, a kao rezultat sprovođenja individualnih planova rada, četiri korisnika redovno posjećuju rodbinu u Bijelom Polju, dok jedan korisnik posjećuje svog oca u Beranama. Riječ je o porodicama koje ne ostvaruju posjete dolaskom u Zavod, te se i na ovakav način podstiču i održavaju porodične veze. Takođe, broj posjeta korisnicima je veći kao i njihov višednevni boravak u kućnom, porodičnom okruženju. U cilju spajanja porodica i ostvarivanja što češćih kontakata rodbine i korisnika, Zavod u potpunosti nadoknađuje putne troškove korisnika.

Postojeći kapaciteti Zavoda su tri objekta za zbrinjavanje korisnika. Paviljon "A" za mušku populaciju - smještajni kapaciteti 68 kreveta, paviljon "B" za žensku populaciju-smještajni kapaciteti 52 kreveta. Takođe, shodno Planu transformacije ustanove paviljon "C" je predviđen za osobe sa autizmom. Smještajni kapaciteti ovog paviljona su 12 kreveta.

U paviljonu A smješten je 61 korisnik, u paviljonu B 49, dok u paviljonu C još uvijek nisu boravili korisnici.

Polna struktura ukupne populacije:

<i>Muška populacija</i>	<i>Ženska populacija</i>	<i>Ukupno</i>
61	49	110

Starosna struktura muške populacije:

18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	preko 65	Ukupno
7	17	15	14	7	1	61

Starosna struktura ženske populacije:

18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	preko 65	Ukupno
9	14	10	11	4	1	49

Dužina boravka korisnika u Ustanovi

Do 1 god.	1-5	6-10	11-15	16-20	21-25	26-30	31-35	Preko 36 god.
4	16	6	15	28	4	17	5	15

Prosječna dužina boravka korisnika u Ustanovi je 18.98 godina.

Svi korisnici smještaja su primarno sa intelektualnim invaliditetom. Na smještaju nemaju korisnike sa neurodegenerativnom dijagnozom (npr. Alchajmer ili demencija).

Svi korisnici smještaja lišeni su poslovne sposobnosti rješenjima suda i stavljeni pod starateljstvo. Za 57 korisnika starateljsku dužnost vrše stručni radnici nadležnih centara za socijalni rad, odnosno 51,82%, dok starateljsku dužnost obavljaju članovi porodice - rodbina za 53 korisnika ili 48,18% od ukupnog broja.

U poslednjih 12 mjeseci nije bio ni jedan slučaj otpuštanja u zajednicu, kao ni u druge ustanove.

U ustanovi je 75 zaposlenih. Stručnih radnika je ukupno 12, različitih specijalnosti: psiholozi, pedagozi, defektolozi, socijalni radnici i jedan pravnik. Kvalifikovanih medicinskih tehničara je 15 i jedna glavna medicinska sestra sa VSS. Takođe, zaposlen je jedan fizioterapeut sa VSS. Njegovateljica je 14 i troje radnih animatora sa SSS.

Novinu u Zavodu predstavlja opremljena senzorna soba, sa različitim elemenatima koji potpomažu stimulaciju čula sluha, vida, dodira i mirisa. To je mjesto gdje osobe sa poremećajem senzorne integracije mogu da istraže i razviju svoje senzorne vještine, da se relaksiraju, oslobode stresa i napetosti.

NPM tim je uočio da je unaprijeđen radno okupacioni tretman korisnika kroz rad u voćnjaku, a najavljena je i organizacija rada u plateniku, što predstavlja dobru terapiju za korisnike Zavoda. Takođe, unaprijeđen je kvalitet boravka i življenja korisnika, izgradnjom montažne nadstrešnice od paviljona do restorana u 2014. godini.

4.2.7. Specijalna bolnica za psihijatriju Kotor

Cilj obilaska Bolnice dana 4. oktobra 2017.godine, bio je sagledavanje ispunjenosti preporuka datih u ranijim godišnjim izvještajima.

Uvod

Obilazak je započet razgovorom sa direktorom Ustanove. U uvodnom izlaganju Zamjenica Zdenka Perović je ukazala na razloge i ciljeve koji se obilaskom žele postići. Obilazak ustanove je podrazumijevao obilazak odjeljenja na kojima je utvrđeno više nepravilnosti i na kojima je dato više preporuka u ranijim Izvještajima i to: hronično muško, hronično žensko, akutno muško i akutno žensko odjeljenje. Zadatak tima je bio da sagleda uslove u kojima borave pacijenti i konstatuje primjenu datih preporuka iz prethodnih obilazaka NPM-a. Takođe, obilazak je podrazumijevao razgovor sa pacijentima, psihijatrima, defektolozima, psiholozima, pregled medicinske dokumentacije i sačinjavanje fotoelaborata. Obavljen je razgovor sa 19 pacijenata, na akutnim ženskim i muškim, kao i hroničnim ženskim i muškim odjeljenjima, koji su željeli da razgovaraju povjerljivo, bez prisustva službenih lica. Pacijenti su ukazivali na određene nedostatke i nepravilnosti. Takođe su dostavili Timu NPM-a nekoliko pritužbi, po kojima su formirani predmeti. Pritužbe su se odnosile u najvećem broju na materijalne uslove, nedostatak garderobe, male količine hrane i sl. Takođe, izvršen je uvid i kopiranje dokumentacije relevantne za utvrđivanje stanja poštovanja prava pacijenata. Prilikom kontrole medicinskih kartona dobrovoljno smještenih pacijenata, konstatovano je da svi sadrže formular o dobrovoljnom pristanku na liječenje, potpisani od strane pacijenata.

4.2.7.1. Ranije aktivnosti Zaštitnika

Zaštitnik iz godine u godinu (od 2011.godine u Izvještaju o stanju mentalno oboljelih u Specijalnoj bolnici za psihijatriju) ponavlja preporuke date Ministarstvu zdravlja i ovoj Bolnici, a koje se odnose na prekomjerno zadržavanje tzv. "socijalnih pacijenata", odnosno osoba koje borave u Bolnici zato što nemaju mogućnosti da žive u zajednici, a čiji dugogodišnji boravak u ovakvoj ustanovi (10, 20 pa čak i 54 godine) nije prihvatljiv.²³ Takođe, vrlo značajne preporuke su se odnosile na poboljšanje materijalnih uslova, kao i na izgradnju sudsko - forenzičke bolnice, čime bi se rasteretili postojeći bolnički kapaciteti. Takođe, uprkos ranijim preporukama, zapažen je značajan nedostatak osoblja. U objektu sa dva sprata sa prizemljem, gdje je smješteno 35 pacijenata sa akutnim psihozama (akutni pacijenti) zatečena su

---

²³ Standardi CPT, Inf.(98)12, paragraf.57 i 58.stav 1i2; Principi UN prin.4 i 7)

svoga dva medicinska tehničara. Po navodima osoblja česti su napadi pacijenata na tehničare, a slabo su zaštićeni kako zbog nedostatka obezbjeđenja tako i zbog nedostatka tehničke opreme- video nadzora-kamere.

4.2.7.2. Materijalni uslovi

Prilikom obilaska zatečeno je zabrinjavajuće stanje u pogledu broja pacijenata i načina na koji se oni smještaju. Veliki broj pacijenata je spavao na dušecima, koji su se nalazili na podu.

Pacijenti spavaju na dušecima na podu

Zapaženo je da pacijenti ne mogu slobodno da priđu svom krevetu, već moraju preskakati pacijente koji nemaju krevet, nego su smješteni na podu prostorije u kojoj borave. Ovakvi smještajni uslovi vrijeđaju ljudsko dostojanstvo i narušavaju osnovna ljudska prava pacijenata.²⁴ U sobama nema ormarića uz krevete a tamo gdje ih ima, stari su i dotrajali i većina njih nemaju brave.²⁵

Pacijenti spavaju na dušecima na podu

U razgovoru sa psihijatrima navedeno je “da se samim prijemom krše prava ovih pacijenata jer pacijent nema mjesta na odjeljenjima u kojima treba da se smjeste, već se smješta na hroničnim ili drugim odjeljenjima bolnice gdje se liječe neke druge psihoze ili uopšte nemaju mjesta”.

²⁴ Standardi CPT, Inf. (98)12, para. 34, stav 1 i para. 36, stavovi 1 i 2.

²⁵ Standardi CPT, Inf.(98)12, para.34.stav2;Principi UN prin.9.tačka4)

U toaletima i kupatilima zidovi su i dalje oronuli i prekriveni vlagom. Ponegdje ima polomljenih podnih pločica. Sanitarna oprema (, lavaboi, česme, tuševi i WC vodokotlići) je stara, zardala, dotrajala i vidno oštećena. Od ranijeg obilaska NPM-tima vidno je da se i u tom pogledu pogoršalo stanje. Neprijatni mirisi, vlaga i buđ zastupljeni su u većini odjeljenja i soba. Uprkos lošim uslovima higijena se održava u skladu sa mogućnostima. Naime, manjak osoblja je izražen imajući u vidu da svega jedna higijeničarka i jedan domar održavaju ovoliko odjeljenja.

Umivaonik na hroničnom odjeljenju

Toalet na hroničnom odjeljenju

4.2.7.3. Ishrana

Kuhinja i trpezarije i pored napora osoblja izgledaju zapušteno. Oprema je zastarjela i djelimično je u funkciji. Jelovnik formira nutricionista, a hrana nije dostupna pacijentima nakon uobičajenog vremena. Posuđe koje koristi osoblje (metalne, oštećene šerpe i zdjele) iz kojeg se poslužuju pacijenti je staro i dotrajalo. Anketirani pacijenti su ukazali da je hrana jednolična i bez svježeg voća i povrća. Mirisi hrane su pomiješani sa mirisima koji dolaze iz toaleta, koji se u većini odjeljenja nalaze preko puta trpezarija. Sve ovo doprinosi nepovoljnom terapeutskom okruženju.

4.2.7.4. Garderoba

Svi pacijenti sa kojima se tim NPM-a susreo prilikom obilaska djeluju zapušteno, zbog nedostatka garderobe (naročito na akutnom i hroničnom muškom i ženskom odjeljenju),²⁶ i ako osoblje u većini odjeljenja navodi "da donose garderobu od kuće"²⁷ i da ulažu posebne napore kako bi pacijentima udostojili život makar približan u zajednici.

²⁶ Standardi CPT, Inf.(98)12, paragraf 34. stav 4).

²⁷ Navodi medicinskih tehničara.

Pacijentkinja na ženskom hroničnom odjeljenju

4.2.7.5. Zaštita i ostvarivanja prava mentalno oboljelih lica

U bolnici postoje kutije za žalbe koje se nalaze u holu odjeljenja, te na taj način pacijenti mogu u pisanoj formi iznijeti eventualne žalbe i prigovore. Pacijenti nijesu imali pritužbe na odnos osoblja prema njima. Ocijenili su ga kao human, dobronamjeren i korektan. Pritužbe pacijenata su se uglavnom odnosile na materijalne uslove, ishranu, nedostatak garderobe i sl. U Bolnici je određena i Zaštitnica prava pacijenata, ali NPM- tim je iz razgovora primijetio da pacijenti nisu upoznati sa njenom ulogom.

4.2.7.6. Zaključna ocjena

Nakon sagledanog stanja u Specijalnoj Bolnici za psihijatriju, Zaštitnik konstatuje da su ukupni životni uslovi u Bolnici, daleko od zadovoljavajućih. Razlozi za ovakvo stanje su, između ostalog, nedostatak medicinskog osoblja, loši materijalni uslovi u odjeljenjima (akutno i hronično žensko i muško), nedostatak kreveta, dušeka, posteljine i garderobe za pacijente. Bolnica je i dalje opterećena tzv. "socijalnim pacijentima", a rješavanje ovoga problema se ne nazire.

Zaštitnik kao NPM nakon obavljenog obilaska konstatuje, da preporuke date u godišnjem izvještaju NPM-a za 2016.godinu, nijesu ispoštovane. U vezi sa navedenim, Zaštitnik poziva Ministarstvo zdravlja i Specijalnu bolnicu za psihijatriju u Kotoru da inteziviraju aktivnosti i preduzimaju mjere u cilju ispunjenja ranije datih preporuka.

Podsjećamo na date preporuke, odnosno da se:

- obezbijede higijenski uslovi u sobama - izolacija od vlage;
- obezbijede dovoljna količina dušeka, ćebadi i posteljine;
- obezbijedi nedostajuća garderoba na akutnom muškom i ženskom odjeljenju;
- obezbijede adekvatni higijenski uslovi u svim sanitarnim čvorovima;
- preduzmu mjere na procjeni opravdanosti daljeg boravka tzv. socijalnih pacijenata u Bolnici u skladu sa propisima i
- obezbijede neophodne mjere na izmještanju sudskog odjeljenja iz Bolnice.

4.2.8. Prihvatište za strance

Oktoobra 2014. godine, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda kao NPM sagledao je poštovanje ljudskih prava stranaca i izvršio obilazak smještajnih i drugih uslova u Prihvatištu za strance u Spužu, u vezi sa

čime je Ministarstvu unutrašnjih poslova, Upravi policije - Prihvatilištu za strance, dao četiri preporuke za unapređenje uslova.

Dana 19. septembra 2017.godine, obavljen je kontrolni obilazak, radi uvida u stepen ispunjenosti datih preporuka. Na osnovu uvida konstatovano je da su tri preporuke ispunjene, dok je jedna ostala neispunjena.

Ispunjene su preporuke Zaštitnika da se :

- u osmokrevetnim sobama upodobi broj kreveta prema kvadraturi shodno standardima CPT-a;
- prostor za šetnju opremi nadstrešnicom za zaštitu od sunca i atmosferskih padavina;
- obezbijedi posebna prostorija za ispovijedanje vjere;

Izgrađena nadstrešnica

Nije ispunjena preporuka da se :

- obezbijede uslovi za smještaj lica sa invaliditetom koja koriste invaliska kolica.

Tim NPM-a je zapazio da, pored uloženog napora Ustanove na realizaciji ove preporuke glavni problem predstavljaju nedostatak materijalnih sredstava i dugotrajne tenderske procedure.

Dnevni boravak u Prihvatilištu

Trpezarija

4.2.9. Centar za smještaj lica koja traže azil u Crnoj Gori

Zaštitnik kao NPM je u oktobru i novembru 2014. godine, izvršio obilazak Centra za tražioce azila u Spužu i alternativnim smještajima na Vrelima Ribničkim, odnosno hotelu "Start" i "Kuća Milića" Podgorica, u cilju sagledavanja poštovanja ljudskih prava lica koja traže azil u Crnoj Gori. U septembru 2017.godine, obavljen je kontrolni obilazak radi uvida u ispunjenost datih preporuka. Konstatovano je da su dvije preporuke ispunjene, dok jedna nije.

Ispunjene preporuke su da:

- stručna služba Instituta za javno zdravlje u Podgorici sastavi jelovnik koji će odgovarati stručno postavljenim standardima;
- se obezbijedi posebna prostorija za ispovijedanje vjere.

Soba za ispovijedanje i marame koje koriste tražioci azila

Biblioteka

Podsjećamo na neispunjenu preporuku da se:

- u sobama u alternativnim smještajima upodobi broj kreveta prema kvadraturi shodno standardima koje preporučuje CPT.

4.2.10. Ad hoc obilazak - Kazнено popravni dom Podgorica , paviljon „F“

Uvod

Tokom nenajavljenog obilaska, predstavnika Zaštitnika u postupanju po pritužbama zatvorenika, 15. februara 2017. godine, opšti pretres zatvorenika, njihovih stvari i prostorija u kojima borave i koje koriste u "F" paviljonu u Kazнено popravnom domu – najvećoj organizacionoj jedinici Zavoda je bio u toku. Dio tima je odlučio da u smislu ad hoc obilaska NPM-a isprati tok aktivnosti -pretresa.

Pretres je naređen od strane direktora Zavoda²⁸. Po navodima prisutnog pomoćnika direktora ovaj pretres je isplanirana akcija, koja ima za cilj otkrivanje nedozvoljenih predmeta i drugih stvari kod zatvorenika.²⁹

U ovom paviljonu su smješteni zatvorenici muškog pola, pa su pretres vršili službenici istog pola, što je u skladu sa standardima CPT.³⁰

4.2.10.1. Tok pretresa

Prostor u kojem se vršio pretres imao je zadovoljavajuće higijenske uslove. U ovoj akciji učestvovalo je 75 službenika obezbjeđenja iz Kazнено popravnog doma i Istražnog zatvora Podgorica, kao i dva službenika Sektora za rad. Pretres je obavljen bez prethodne najave. U sobama je bilo od dva do šest zatvorenika, a raspored službenika je bio po dva službenika u jednoj prostoriji. Pretres je podrazumijevao spoljašnji pregled, kao prvu radnju, i to dodirivanjem tijela i drugu radnju, koja se odnosila na provjeru svih stvari u prostorijama ovog paviljona. Službenici su na rukama imali rukavice sa svrhom zaštite zdravlja, kako zatvorenika tako i njih samih.

Predstavnici Zaštitnika su primijetili da su svi zatvorski službenici, koji su vršili pretres, bez izuzetka poštovali dostojanstvo zatvorenika koje su pretresali. Prije samog pretresa zatvorenici su upoznati sa procedurom pretresa. U svim sobama zatvorski službenici su prvo postavili pitanje zatvorenicima: Imaju li što da prijave od nedozvoljenih stvari. Međutim, svi zatvorenici su imali isti odgovor: Naravno-ne, da nemaju ništa. Tokom cijelog pretresa službenici su razgovarali sa zatvorenicima na profesionalan i smiren način. Kod zatvorenika smještenih na prvom spratu "F" paviljona, nije se primijetila napetost, dok se na gornjem, drugom spratu ovog paviljona, primijetila nervoza. Kasnije se ispostavilo da je manifestovana doza nervoze bila uzrokovana posjedovanjem skrivenih nedozvoljenih predmeta, koji su pronađeni tokom pretresa.

Primijećeno je da zatvorski službenici sa posebnom pažnjom prate reakcije zatvorenika, cijelo vrijeme tokom trajanja pretresa. Kod 14 lica, pronađeno je i oduzeto 26 nedozvoljenih predmeta i to:

- šest mobilnih telefona,
- jedan improvizovani bodež,
- dva improvizovana noža,
- dva para slušalica za mobilni telefon,
- dva punjača za mobilni telefon i
- 13 tableta nepoznatog sastava.

Protiv lica kod kojih su pronađeni nedozvoljeni predmeti, pokrenuti su disciplinski postupci.

²⁸ Naredba ZIKS, Z-KD-br.84 od 13.februara 2017.godine

²⁹ Informativni razgovor u toku pretresa

³⁰ CPT/inf/E (2002) 1-Rev.2006 strana 76 par.23

4.2.10.2. Ocjena Zaštitnika

Tim NPM-a ocijenio je da je pretres obavljen u skladu sa Zakonom, dobrom praksom i standardima CPT-ija, i da su zatvorski službenici obavili sve radnje profesionalno, vodeći računa o dostojanstvu zatvorenika.

Niko od zatvorenika koji su bili podvrgnuti pretresu i kod kojih su pronađeni nedozvoljeni predmeti, nije imao primjedbe na postupanje službenih lica.

Pronađeni nedozvoljeni predmeti

V MEĐUNARODNE I DOMAĆE AKTIVNOSTI NPM-a

5.1. Saradnja sa Potkomitetom za prevenciju torture

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Zdenka Perović je na sjednici svih država članica potpisnica Opcionog protokola iz Konvenciju protiv torture i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (OPCAT), 27. oktobra 2016. u Ženevi, izabrana za ekspertkinju Ujedinjenih nacija za oblast torture i članicu Podkomiteta za prevenciju torture. Izbor kandidata obavljen je u skladu sa članovima 5 do 9 OPCAT-a i rezolucijom Generalne skupštine A/68/268, usvojene 9. aprila 2014. godine i njenih odredbi 10-13, o nominaciji i izboru eksperata ugovornih tijela. Njen mandat je počeo 01.01.2017. godine i trajeće 4 godine.

Takođe, u izvještajnom periodu je Potkomitetu dostavljen i prevod Izvještaja o radu NPM-a za 2016. godinu.

5.2. Preuzeto predsjedavanje Mrežom NPM Jugoistočne Evrope u 2018. godini

Na sastanku koji je 12. i 13. decembra 2017. održan u Beogradu, aklamacijom svih članica Mreže odlučeno je da će Nacionalni mehanizam za prevenciju torture Crne Gore, predsjedavati Mrežom NPM Jugoistočne Evrope u 2018. godini. Predsjedavanje podrazumijeva koordinaciju aktivnosti članica kao i organizaciju sastanaka i konferencija. Kao teme koje će u biti u fokusu članova Mreže NPM izdvojile su se prevencija samoubistava i predoziranja u ustanovama detencije (ustanovama u kojima se nalaze ili mogu naći lica lišena slobode ili lica kojima je ograničeno kretanje) u vezi sa čim je planirano održavanje konferencije u Podgorici u maju 2018. godine i u drugoj polovini godine.

5.3. Učešće na konferencijama, okruglim stolovima i radnim sastancima

Prestavnici Institucije su u toku izvještajne godine učestvovali na konferencijama, okruglim stolovima i sastancima kako slijedi:

- U instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore 30. januara, 3. i 13. februara održani su sastanci sa ekspertima u okviru Horizontalnog programa – projekta „Unapređenje zaštite ljudskih prava pritvorenih i zatvorenih lica u Crnoj Gori“ koji je sprovodio Savjet Evrope. Cilj sastanka bila je razmjena informacija koje ekspertima mogu biti korisne za analizu postojećeg stanja, pripremu programa obuka i izradu preporuka za unapređenje sistema zaštite pritvorenih i zatvorenih lica od zlostavljanja.

Savjetnice Zaštitnika, Marijana Sindić i Danijela Brajković održale su 22. februara predavanja službencima Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i Uprave policije u okviru obuke „Standardi u borbi protiv torture i drugih oblika nehumanog postupanja“, koju je organizovala NVO Građanska alijansa. Savjetnice Zaštitnika govorile su o prevenciji torture i postupanju prema maloljetnicima i drugim marginalizovanim grupama.

- Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Zdenka Perović, kao predstavnica Institucije i članica Upravnog odbora učestvovala je 7. marta na sastanku Upravnog odbora u okviru projekta “Horizontalni program za Zapadni Balkan i Tursku” - Unaprjeđenje zaštite prava pritvorenih i zatvorenih lica u Crnoj Gori. Na sastanku su predstavljene sprovedene aktivnosti kao i plan rada u nastavku sprovođenja projektnih aktivnosti. U okviru ovog projekta održan je niz sastanaka sa ekspertima SE, koji su bili angažovani na izradi plana i programa obuke za ciljne grupe projekta (redovna i zatvorska policija). Na navedenim sastancima Zaštitnik je izložio svoje nalaze i dao stručni doprinos u odabiru konkretnih tema obuka, koje je procijenio značajnim i neophodnim.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore Šučko Baković je 20. marta govorio na otvaranju okruglog stola „Modeli deinstitucionalizacije i zaštite mentalnog zdravlja u zajednici“, koji su organizovali NVO Akcija za ljudska prava i Centar za žensko i mirovno obrazovanje ANIMA, a na kom je predstavljen istoimeni Izvještaj. Zaštitnik je izrazio saglasnost sa ocjenama iz Izvještaja o potrebi izmještanja tzv socijalnih pacijenata iz Specijalne bolnice za psihijatriji u Kotoru i naglasio da je institucija Zaštitnika na to ukazala još 2011. Godine, u Posebnom izvještaju o zaštiti prava osoba smještenih u institucijama, kao i da se taj stav godinama ponavlja u Godišnjim izvještajima uz poziv nadležnim organima da postupe po ovim preporukama.

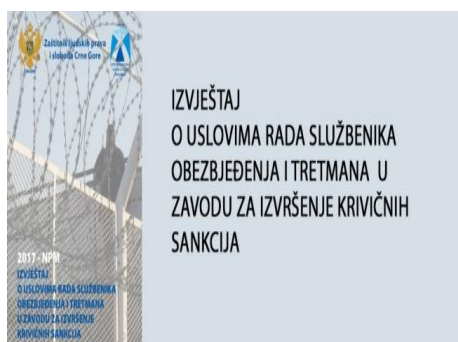
- Savjetnica Zaštitnika za oblast prevencije torture, Danijela Brajković, učestvovala je na konferenciji u Strazburu čiji cilj je bio pokretanje Evropske (EU) NPM mreže, zajedničkog projekta Evropske unije i Savjeta Evrope. Konferencija je održana 4. i 5. aprila uz učešće 30-ak evropskih zemalja, predstavnika internacionalnih tijela za monitoring mjesta gdje se nalaze lica lišena slobode

(CPT i SPT), kao i predstavnika drugih međunarodnih organizacija (Evropske komisije, ENNHRI, FRA, NPM Obs, BIM, ODIHR).

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Šučko Baković, sa zamjenicima i savjetnicima boravio je 11. i 12. aprila u posjeti Asocijaciji za prevenciju torture (APT) u Ženevi (Švajcarska). Posjeta je realizovana u okviru projekta „Podrška nacionalnim institucijama u prevenciji diskriminacije“ (PREDIM) koji je implementirao Savjet Evrope uz finasijsku podršku Evropske unije. Predstavnic Institucije tokom tematske posjete razmijenili su iskustva u oblasti prevencije i zaštite od torture sa kolegama iz ove poznate međunarodne organizacije i predstavili neke od primjera iz prakse.

- Zamjenici Zaštitnika, Zdenka Perović i Siniša Bjeković, bili su panelisti na konferenciji „Jednak pristup pravdi u krivičnom pravosudnom sistemu Crne Gore“ koju su organizovali NVO Juventas, Centar za monitoring i istraživanje (CeMI) i Crnogorska LGBTQ asocijacija Kvir Montenegro 18. maja. Zamjenica Perović govorila je na II panelu „Mentalno zdravlje u zatvorima“. Ona je, između ostaloga, ukazala da je institucija Zaštitnika prošle (2016) godine u 70 odsto slučajeva konstatovala da je u toku postupka otklonjena povreda prava na koja su se žalila lica lišena slobode.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Šučko Baković, predstavio je 19. maja *Izveštaj o uslovima rada službenika obezbjeđenja i tretmana u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija* koji je sačinio tim NPM. Izveštaj je predstavljen na konferenciji za novinare u Obrazovnom centru ZIKS-a, u prisustvu direktora te institucije Miljana Perovića, poslanika iz skupštinskog Odbora za ljudska prava i slobode, v.d. generalne direktorice Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija Nataše Radonjić, predstavnika Sindikata zaposlenih u ZIKS-u kao i predstavnika medija.

- Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Šučko Baković, zajedno sa zamjenicom Zaštitnika za oblast prevencije od torture, Zdenkom Perović i savjetnicom Marijanom Sindić 25. maja učestvovao je na konferenciji o tretmanu osoba sa mentalnim oboljenjima detenciji, koja se održala u Beogradu u okviru sastanka Mreže Nacionalnih mehanizama za prevenciju torture zemalja jugoistočne Evrope.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Šučko Baković, bio je učesnik pete regionalne konferencije „Kvalitet života osoba sa smetnjama na polju mentalnog zdravlja u domovima za stare“, koja je 21. juna održana u Risnu. Konferenciji su prisustvovala i zamjenice Zaštitnika Zdenka Perović i Snežana Mijušković. Zaštitnik je, između ostalog, kazao da ulaganje u mentalno zdravlje predstavlja jednu od osnova za socijalni i ekonomski razvoj društva.

- Zamjenica Zaštitnika, Zdenka Perović 28. juna, izlagala je na okruglom stolu na kojem je predstavljen izvještaj „Poštovanje ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama u Crnoj Gori“. Predstavljanje Izvještaja organizovale su NVO Akcija za ljudska prava (HRA) i NVO Centar za žensko i mirovno obrazovanje ANIMA.

Nacionalni mehanizam za prevenciju torture Crne Gore od 5. do 7. jula bio je domaćin dvodnevne konferencije Medicinske grupe Mreže NPM Jugoistočne Evrope, koja je održana u Podgorici. Sastanak na temu „Zdravstvena zaštita u zatvorima i psihijatrijskim ustanovama“, organizovan je zahvaljujući projektu Podrška nacionalnim institucijama u zaštiti od diskriminacije (PREDIM), koji je finansirala EU, a implementirao Savjet Evrope.

- Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore Šučko Baković i njegovi zamjenici Zdenka Perović i Siniša Bjeković sastali su se 9. jula sa predstavnicom UNHCR-a za Crnu Goru, Robertom Monteveki /Roberta Montevecchi/ i njenim saradnicima Aleksandrom Čadenovićem i Slobodanom Raščaninom. Zaštitnik je kazao da UNHCR cijeni kao dobrog i ozbiljnog partnera sa kojim je u dosadašnjim kontaktima ostvarena dobra saradnja, kao što je bio slučaj u pripremi zakonodavnih rješenja iz oblasti apatridije. On je predstavio aktivnosti Institucije u ovoj oblasti i podsjetio da su Ombudsman i UNHCR prirodni partneri u misiji ostvarivanja ljudskih prava i sloboda rasejenih, interno raseljenih, izbjeglica i azilanata.

- Obuka usmjerena na istraživačke vještine zaposlenih u instituciji Ombudsmana održana je od 29-31. avgusta u Kolašinu, u okviru projekta PREDIM. Obuku je organizovao Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) a predavanja je realizovao prof. dr Miloš Bešić, glavni metodolog CEDEM-a.

- Zamjenica Zaštitnika, Zdenka Perović i savjetnica Zaštitnika Marijana Sindić održale su 9. septembra predavanje policijskim službenicima na Prvom nacionalnom treningu za policijsku pratnju. Tokom predavanja na temu *Osnovna ljudska prava i ljudsko dostojanstvo - prisilni povratnici i monitoring sistema*, između ostalog se govorilo i o prevenciji torture u Crnoj Gori, efektima i dostignućima u toj oblasti.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore Šučko Baković sa zamjenicama Zdenkom Perović i Snežanom Mijušković i saradnicima boravio je u studijskoj posjeti Parlamentarnom Ombudsmanu Finske, 12. i 13. septembra. Posjeta je realizovana je u okviru projekata PREDIM. Predstavnicima Institucije Zaštitnika parlamentarni Ombudsman Finske predstavio je svoje nadležnosti, uključujući zakonski okvir, institucionalnu strukturu, mandat, nadzor nad sudovima i unutrašnju organizaciju.

Član Radnog tijela Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, dr Aleksandar Tomčuk, psihijatar, učestvovao je 29. septembra na međunarodnom simpozijumu "Izazovi Nacionalnih preventivnih mehanizama u psihijatrijskoj zaštiti", koji je održan u Berlinu.

- Savjetnica Zaštitnika Milica Bogojević predstavljala je instituciju na konferenciji "Pritvorski uslovi- nacionalni i međunarodni standardi i praksa - Kreiranje komparativnog pregleda ključnih aspekata", koja je 3. oktobra održana u Beču. Cilj konferencije bio je da se upoređivanjem nacionalnih i međunarodnih standarda o uslovima za pritvor kao i postojeće prakse u toj oblasti, kreiraju osnovi i mehanizmi koji mogu doprinijeti poboljšanju uslova u pritvorskim jedinicama

Eksperti Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja (CPT) razgovarali su sa Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Šučkom Bakovićem i njegovim saradnicima u okviru posjete Crnoj Gori koja je održana 17. oktobra. Posjeta je predstavljala dio Komitetovog programa periodičnih posjeta Crnoj Gori za 2017. godinu. Cilj posjete bio je sagledavanje stanja i informisanje o procesu implementacije preporuka i aktivnosti od vremena posljednje posjete Komiteta Crnoj Gori (2013. godina).

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Šučko Baković, sa zamjenicom Zdenkom Perović i savjetnicom Mirjanom Radović učestvovao je na sastanku mreže nacionalnih mehanizama za prevenciju torture zemalja jugoistočne Evrope, čija tema je bila „Metodologija posjeta ustanovama detencije“, a koji se održao 12. i 13. decembra u Beogradu, u organizaciji Zaštitnika građana Republike Srbije.

- Sastanak NPM-a sa predstavnicima nevladinih organizacija, održan je 8. decembra u instituciji Zaštitnika, a povodom izrade godišnjeg plana obilazaka organa, organizacija i ustanova u kojima se nalaze lica lišena slobode i lica kojima je ograničeno kretanje, za predstojeću 2018. godinu. Sastanku su pristvovali zamjenica Zaštinika za oblast NPM, Zdenka Perović sa saradnicama i predstavnici organizacija koje su izrazile interesovanje za ovu temu.

VI PRILOZI

6.1. Inicijativa – Ministarstvu zdravlja – za donošenje podzakonskog akta

Na osnovu člana 18, stav 1 Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Službeni list Crne Gore, br. 42/11) i člana 10 Pravila o radu ("Službeni list CG", broj 53/2014) podnosim

INICIJATIVU

za donošenje Pravilnika o bližem načinu izvršenja mjere bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi, shodno Zakonu o izvršenju kazne zatvora novčane kazne i mjera bezbjednosti ("Službeni list CG", broj 35/15).

O b r a z l o ž e n j e

Zakonom o izvršenju kazne zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, „Službeni list CG, broj 35/15) u članu 147 je određeno da se donese propis i da « bliži način izvršenja mjere bezbjednosti obavezno liječenje alkoholičara i mjere bezbjednosti obavezno liječenje narkomana, propisuje organ državne uprave nadležan za poslove zdravlja".

Članom 198 istog Zakona, određen je rok za donošenje podzakonskih akata za sprovođenje Zakona od godinu dana od stupanja na snagu tog Zakona.

Zakon je stupio na snagu 26. juna 2015 godine, međutim u Zakonom utvrđenim roku do 26. juna 2016. godine, ni nakon isteka zakonskog roka, do dana podnošenja ove inicijative još uvijek nije donešen navedeni propis.

Kad je zakonom utvrđena obaveza donošenja određenog podzakonskog propisa, to znači da se Zakon ne može kako treba sprovesti bez tog propisa.³¹ Nedonošenje, odnosno neblagovremeno donošenje podzakonskog propisa u stvari onemogućava kvalitetno sprovođenje, odnosno primjenu zakona i u krajnjem onemogućava adekvatno ostvarivanje i zaštitu prava lica na koje se Zakon odnosi.

Podsjećamo da je Akcionim planom za unapređenje mentalnog zdravlja u Crnoj Gori 2017 - 2018 godina³², predviđena realizacija strateških ciljeva koji su utvrđeni Strategijom unapređenja mentalnog zdravlja u Crnoj Gori³³, a koja prepoznaje, između ostalog i kao važan strateški zadatak- donošenje podzakonskih akata iz ove oblasti.

U predmetu Evropskog suda za ljudska prava Oliari protiv Italije³⁴, navedeno je "...Kada Sud razmatra pitanje od značaja za funkcionisanje ljudskih prava i slično on na eksplicitan ili implicitan način sugerije izmjenu ili donošenje novog zakona ili podzakonskog akta. Ovo pogotovo u situacijama kada postoji jasna uporedna praksa i manjak zaštite ljudskih prava u određenoj oblasti..."

³¹ Metodologija izrade propisa, str.3, autor Nenadović Gradimir <http://www.suk.gov.rs/dotAsset/10942.pdf>

³²<http://www.mzdravlja.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=263524&rType=2&file=Akcioni%20plan%20za%20unapre%20mentalnog%20zdravlja%20u%20Crnoj%20Gori%202017-2018.pdf>

³³<https://www.google.me/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjdpGJmOHYAhXEUIAKHRxED7QQFgg5MAM&url=http%3A%2F%2Fwww.mzdravlja.gov.me%2FResourceManager%2FFileDownload.aspx%3Frid%3D217288%26rType%3D2%26file%3DStrategi-&usq=AOvVaw1LghbP7s0fndLd9BE4BRh>

³⁴ Oliari v. Italy (presuda od 21. jula 2015. godine. stav.65)

Na sličan način Sud je reagovao na veći broj predmeta protiv Italije kada se javio sistemski problem dužine trajanja postupka zbog nedostatka donošenja zakonskih propisa, u kojoj situaciji je Italija donijela PINTO zakon. Takođe i Francuska je izmijenila krivično zakonodavstvo pod uticajem predmeta Oliari protiv Italije i Hakker protiv Francuske. S tim u vezi Zaštitnik je u već poznatom slučaju tzv. vezivanja³⁵ od 29.12.2015.godine, takođe ukazao na važnost donošenja podzakonskog akta i dao preporuku da se u što hitnijem roku donese Pravilnik o primjeni sredstava prinude-vezivanja mentalno oboljelih lica, zavisnika od opojnih droga i drugih lica u kriznim stanjima.

Na osnovu navedenog, Zaštitnik smatra da je neophodno hitno pristupiti izradi navedenog pozakonskog propisa - Pravilnika za sprovođenje Zakona o izvršenju kazne zatvora novčane kazne i mjera bezbjednosti, koji će na konkretan način definisati bliži način izvršenja mjere bezbjednosti obavezno liječenje alkoholičara i mjere bezbjednosti obavezno liječenje narkomana, koji je od suštinskog značaja za ostvarivanje i zaštitu prava lica koja se nalaze na izvršenju kazne zatvora, a određeno im je i/ili izvršenje mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, obavezno liječenje narkomana, kao i obavezno liječenje alkoholičara.

6.2. Mišljenje – Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija - na prijedlog podzakonskog akta

Postupajući u okviru nadležnosti propisanih čl. 18 i 21 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Službeni list CG", broj 42/11 i 32/14) - da se bavi opštim pitanjima od značaja za zaštitu i unaprjeđenje ljudskih prava i sloboda, da inicira donošenje ili izmjenu zakona ili drugih propisa radi usklađivanja sa međunarodno priznatim standardima u oblasti ljudskih prava i daje mišljenje na predlog zakona ili drugih propisa, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore daje

MIŠLJENJE

na

Prijedlog Upustva o zdravstvenoj zaštiti pritvorenih i osuđenih lica u ZIKS-u

1. Naslov treba uskladiti sa terminologijom koju koriste međunarodna i domaća tijela i koja je prihvaćena u međunarodnim standardima i u nacionalnom zakonodavstvu Crne Gore. Naime, Standardna minimalna pravila, Evropska zatvorska pravila, Instambulski protokol umjesto pritvorena i osuđena lica, koristi termin zatvorenik, a Zakon o izvršenju kazne zatvora, novčane kazne i mjere bezbjednosti, umjesto termina „**osuđena lica**“ navodi termin „**zatvorenik**“.

2. U članu 4 stav 1 umjesto riječi: "**Prilikom javljanja na izvršenje kazne zatvora, kazne zatvora od četrdeset godina i prilikom prijema lica u pritvor**" treba napisati riječi: "**prilikom prijema u zatvor**". U istom članu stav 2 treba upodobiti sa standardima CPT-a, tako da glasi: "**Svaki novodošli zatvorenik mora biti na propisan način ispitan i tjelesno pregledan od strane ljekara, čim prije to bude moguće a najkasnije u roku od 24h, osim u izuzetnim okolnostima. Ispitivanje kroz pregled treba izvršiti na dan prijema, naročito ukoliko se radi o prijemu u Istražni zatvor**".³⁶

U istom članu u stavu 3 umjesto riječi: „**šemom tijela**“ treba da stoji: „**šematskim skicama tijela na kojima se mogu označiti traumatske povrede**“.³⁷, u skladu sa Standardima CPT-ija.

3. U članu 6 stav 2 rečenica: "**Za ljekarski pregled zatvorenik se prijavljuje službeniku obezbjeđenja**", ne predstavlja primjer dobre prakse. Naime, Standardima CPT-a je propisano da

³⁵ Mišljenje Zaštitnika 01-391/15-3 od 29.12.2015.godine

³⁶ Standardi CPT/Inf/E(2002)1-Rev.2015, paragraf 33

³⁷ Isto, paragraf 74

„zatvorenicima se mora omogućiti da se koriste uslugama službe za zdravstvenu njegu na povjerljiv način, npr.pomoću poruka koje se šalju u zapečaćenoj koverti. Nadalje, zatvorski službenici ne bi trebalo da „filtriraju zahtjeve za posjete ljekaru.“³⁸ Dakle, u ovom smislu bi trebalo razmotriti mogućnost da se za prijavljivanje radno angažuje zatvorenik, u okviru svakog paviljona.

4.U članu 13 stav 1 iza riječi: “**načelnik**” treba precizirati na načelnika koje službe se ovo odnosi.

U istom članu u stavu 3 posle riječi: “**načelniku**”, treba dodati riječi:” **zdravstvene službe**”, a iza stava 3 dodati novi stav koji glasi:” **Medicinski tehničar je u obavezi da to registruje u zdravstvenom kartonu pacijenta i evidencijama lijekova**”.

5. U članu 14 stav 1 drugu rečenicu³⁹ treba brisati, jer nije u skladu sa Istambulskim protokolom i zamijeniti rečenicom:” **Ljekar je u obavezi da svakodnevno vrši vizitu zatvorenika smještenih u samice i izvještava o promjenama njihovog zdravstvenog stanja, lice koje rukovodi zatvorom**“.⁴⁰

6.U članu 15 stav 1 umjesto riječi: “**na dnevnom nivou**”, treba da stoji:” **vršiti dnevne vizite**”, a u stavu dva iste odredbe, iza riječi:”**Malteškoj deklaraciji**” treba dodati riječi:” **koja je sastavni dio ovog Upustva**”.

7.U članu 16 stav 1, treba preformulisati i treba da glasi: “**Fotografije povreda su obavezne i sastavni su dio medicinskog kartona**”. Ovo potvrđuje i Istambulski protokol u kojem je navedeno da treba napraviti kolor fotografije povreda osoba koje navode da su bile izložene torturi,[...]. Fotografije treba napraviti što je prije moguće, čak i najjednostavnijim foto-aparatom, [...] jer neki fizički znaci brzo nestaju, [...] Polaroid fotografije mogu vremenom izbljedjeti. Bolje je načiniti profesionalnije fotografije i to čim odgovarajuća oprema postane dostupna. Ukoliko je moguće, fotografije treba praviti aparatom sa 35 mm objektivom i automatskim prikazivanjem datuma. Trake filma, negative i urađene fotografije treba u potpunosti dokumentovati.⁴¹ Danas je oprema za ove svrhe dostupna i jeftina, odnosno vjerne fotografije se mogu napraviti čak telefonom.

U istom članu u stavu 2 umjesto riječi: “**šemom tijela**” treba da stoji: “**šematskim skicama tijela na kojima se mogu označiti traumatske povrede**.”⁴², u skladu sa Standardima CPT-ija.

8.Član 17 u dijelu “**o tome će pismeno obavijestiti lice koje rukovodi zatvorom**” treba razmotriti. Naime, zdravstveni stručnjaci moraju imati na umu da prijavljivanje zlostavljanja vlastima pod čijom se nadležnošću ono navodno dogodilo može nositi rizik povrede za pacijenta i druge, uključujući i onoga ko je to prijavio. Ljekari ne smiju svjesno dovoditi pojedince u opasnost od odmazde. Oni nijesu izuzeti od preduzimanja akcije, ali moraju biti diskretni i moraju razmotriti mogućnost prijavljivanja informacije odgovornom tijelu izvan neposredne nadležnosti ili tamo gdje se pretpostavlja da to neće donijeti rizik po ljekare i pacijente, prijaviti tako da se ne može identifikovati izvor prijave. Jasno, ukoliko se preduzme ovo drugo rješenje, zdravstveni stručnjaci moraju imati u vidu mogućnost da na njih bude izvršen pritisak da otkriju podatke ili da se izlože opasnosti da im budu nasilno zaplijenjena medicinska dosijea.⁴³ Pošto nema lakih rješenja, ljekari treba da se rukovode osnovnom odredbom da izbjegavaju

³⁸ Standardi CPT,paragraf 34.

³⁹ Ovo je jako diskutabilno i bilo je predmet rasprave na mnogim stručnim sastancima mreže NPM-a Jugoistočne Evrope, jer na ljekara prebacuje odgovornost. Ljekar treba da ostane u domenu svoje struke i samo da da adekvatan izvještaj o zdravstvenom stanju lica, a na Upravi zatvora je odgovornosti i procjena o primjeni bilo kojih mjera prema zatvorenicima.

⁴⁰ Istambulski protokol

⁴¹ Isto

⁴² Standardi CPT/Inf/E(2002)1-Rev.2015, paragraf 74

⁴³ Instambulski protokol

nanošenje povrede, prije svih ostalih obzira, kao i da traže savjet, kad god je moguće, od nacionalnih ili međunarodnih medicinskih tela.

9.U članu 18 u trećoj rečenici riječi : “**ne bi trebalo da izaziva bol**”, brisati i zamijeniti riječima: “**ne smije da izaziva bol**”.

U drugom stavu iste odredbe, iza riječi:”**od strane medicinskog osoblja**”, dodati riječi ”**uz nadzor psihijatra**”. Takođe, nije dobra praksa da se vitalni parametri kod fiksacije mjere na svaka 4 sata, jer istraživanja pokazuju da mjerenje vitalnih parametara treba da se obavlja na 15 min.i pritom se konstatuju zapažanja dok traje fiksacija⁴⁴

10.U članu 21 stav 2 treba preformulisati u skladu sa standardima CPT-a na sljedeći način:”**Specifična kategorija zatvorenika, trudnice, porodilje, zatvorenici sa fatalnom prognozom, sa bolestima koje zahtijevaju posebnu pažnju, ishrana se prilagođava u skladu sa mišljenjem ljekara.**”⁴⁵

6.3. Izlaganje zamjenice Zaštitnika Zdenke Perović, na plenumu Skupštine Crne Gore

povodom predavljanja Izvještaja o ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, 09.03.2018. godine

Poštovane poslanice i poslanici,

Mentalno oboljela lica lišena slobode su posebno ranjiva kategorija i nijesu u stanju uvijek da se jasno izraze ili uopšte požale na subjektivne posledice određenog postupanja prema njima⁴⁶. Stoga ismo se odlučili da im posvetimo posebnu pažnju, sprovedemo potrebne aktivnosti i sačinimo izvještaj koji danas predstavljamo. Na samom početku sasvim otvoreno i utemeljeno možemo ukazati na postignuti napredak u oblasti zaštite mentalnog zdravlja u Zavodu, ali i skrenuti pažnju na izazove u praksi, koje tek treba prevazići.

⁴⁴ <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0354-8422/2014/0354-84221468010C.pdf>

⁴⁵ Standardi CPT-a paragraf 64

⁴⁶ Presuda *Keenan v. United Kingdom*, 1995, stav 111.

Konkretnu odabranu temu smo obradili sa ciljem da skrenemo pažnju javnosti i nadležnih organa na ovaj važan segment tretmana mentalno oboljelih lica smještenih u Zavodu i damo odgovorajuće preporuke, kako bi se unaprijedilo stanje njihovog tretmana.

Tokom prikupljanja informacija za izradu ovog izvještaja imali smo punu podršku zaposlenih u zdravstvenoj službi kao i Uprave ZIKS-a. Ovom prilikom moram naglasiti da smo sa Zavodom u cjelini, ostvarili takav nivo partnerske saradnje koja u krajnjem donosi željene rezultate u zajedničkim naporima za unapređenje poštovanja prava lica koja borave u Zavodu.

Podaci su prikupljeni neposredno od zaposlenih i uvidom u dokumentaciju, u direktnom razgovoru sa zatvorenicima i anketiranjem putem unaprijed pripremljenih pitanja. Izvršen je i neposredan uvid u uslove u kojima borave ova lica.

Tokom ovog procesa, između ostalog, razgovarali smo sa oko 300 zatvorenika, dok je anketirano 105. Sagledavajući opšte stanje, primjećeno je da je gotovo kod polovine zatvorske populacije, kod 480 lica, dijagnostikovano neki vid mentalnog oboljenja ili poremećaja. Podatak da je kapacitet Specijalne bolnice u Kotoru oko 240 kreveta, dodatno ilustruje neodložnu potrebu formiranja zatvorske bolnice, kako je to i planirano strateškim dokumentima Ministarstva pravde. Međutim, kako je izgradnja Bolnice planirana tek za 2021 godinu, neophodno je razmotriti hitno preduzimanje mjera koje u međuvremenu mogu doprinjeti ublažavanju već evidentnih posledica njenog nedostatka.

U Zavodu su anagažovana dva psihijatra koji dnevno obave i do 10 pregleda. Ipak, u praksi je zabilježeno čekanje na psihijatrijski pregled. Sa druge strane, u Zavodu, u decembru 2017. godine, na mjeru obaveznog liječenja čekalo je 82 zatvorenika⁴⁷, usled nedovoljnih kapaciteta u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Kotoru. Ove činjenice ukazuju na potrebu da se preispitaju postojeći kadrovski kapaciteti i preduzmu mjere za unaprijeđenje ostvarivanja psihijatrijske zaštite u Zavodu, u mjeri mogućeg, a do trajnog rješenja ovog problema. Napominjem i da zadržavanje zatvorenika u ustanovama gdje ne mogu dobiti odgovarajuću zdravstvenu njegu, nije prihvatljivo.

U vrijeme važenja predhodnog Zakona o izvršenju krivičnih sankcija propisano je bilo da u slučaju izricanja zatvorske kazne i mjere bezbjednosti obaveznog liječenja narkomana i alkoholičara, prvenstvo u izvršenju ima mjera. Zakonodavac se vodio logikom da je izvršenje krivičnog djela uzrokovano bolešću i prednost je dao liječenju. Novim Zakonom od 2015 godine, ne postoji više prvenstvo za izvršenje mjere u odnosu na izrečenu zatvorsku kaznu, što je u praksi, uz nedostatak kapaciteta specijalne bolnice u Kotoru, svakako doprinijelo trenutnom stanju.

U sektoru za tretman rade dva psihologa, koji obavljaju poslove realizatora tretmana. Međutim, evidentna je potreba za angažovanjem psihologa i njihov specifičan rad i podrška zatvorenicima kod kojih je dijagnostikovano mentalno oboljenje ili poremećaj. Osim toga njihova profesionalna podrška je neophodna i u prevenciji rizika od samopovređivanja ili suicida, u opštoj zatvorskoj populaciji takođe.

U Zavodu ne postoji program za rano prepoznavanje suicidalnog rizika, odnosno za prevenciju i sprječavanje samopovređivanja i samoubistva, što je i razumljivo imajući u vidu vrlo ograničene kapacitete. Međutim, upravo su zatvori mjesta u kojima su smještene grupe koje su tradicionalno među onima sa najvišom stopom suicidalnog rizika, kao što su muškarci mlađih godina, mentalno oboljeli, osobe lišene radne sposobnosti, društveno izolovani, zavisnici od supstanci ili osobe koje su već pokušale samoubistvo, kako navodi Svjetska zdravstvena organizacija. Neadekvatan ambijent i zatvorska atmosfera može negativno da utiče i na osobe koje nemaju zdravstvene smetnje, a posebno

---

⁴⁷Podatak iz decembra 2017. godine. Najveći broj zatvorenika koji su na listi čekanja za liječenje imaju obaveznu mjeru liječenja narkomana, manji broj obavezno liječenje alkoholičara.

na osobe koje imaju problema sa zdravljem. Statistike pokazuju da veći broj zatvorenih lica obole u zatvorima, iako na slobodi nijesu imali smetnje, što potvrđuje da je zatvorska sredina podsticajno djelovala da se manifestuju simptomi i razvije i bolest.

Prema podacima dobijenim od zdravstvene službe u periodu od 2014. do kraja 2017. godine u Zavodu nije bilo samoubistava, ali su zabilježena dva pokušaja i to po jedan 2014. i 2015. godine. Iako je u medijima bilo više članaka u kojima je javnost obaviještena da su se dogodili pokušaji samoubistva, riječ je u stvari o samopovrijeđivanju, odnosno u ovim slučajevima nije bilo namjere da lice oduzme sebi život, što je ključna karakteristika pokušaja samoubistva. Međutim, i prevenciji samopovrijeđivanja je takođe neophodno posvetiti pažnju, ako se ima u vidu da ono predstavlja ključan faktor za samoubistvo i da mu prethodi u bar polovini slučajeva.⁴⁸

Prevencija i sprječavanje samoubistva, uključujući i pravovremenu identifikaciju onih koji podliježu riziku, ne bi trebalo da bude isključiva dužnost zdravstvene službe, već svih službi koje u svom radu dolaze u neposredan kontakt sa licima lišenim slobode, odnosno i službe obezbjeđenja i sektora za tretman. Za ovo je, pored povećanja kadrovskih kapaciteta, potrebno obezbijediti i odgovarajuće specifične obuke za sve službenike koji se redovno susreću sa ovim problemom.

Cijeneći značaj ovog problema institucija Zaštitnika će tokom ovogodišnjeg predsjedavanja Mrežom NPM Jugoistočne Evrope, napraviti pregled uporedne prakse i pokušati da pomognemo ZIKS-u da nađe najbolji model postupanja u suočavanju sa ovim teškim izazovom.

U Zavodu se i dalje primjenjuje sredstvo prinude – vezivanje mentalno oboljelih, zavisnika od opojnih droga i drugih lica u kriznim stanjima, i ako prethodno Ministarstvo pravde nije propisalo pravila o primjeni ovih sredstava, kako je Zaštitnik preporučio u decembru 2015. godine.⁴⁹ Na osnovu uvida u Protokol fiksacije za 2017. godinu, zaključuje se da vezivanje prosječno traje nekoliko sati. Podsjećamo da trajanje ove mjere treba da se mjeri minutima, a ne satima, kao i da je pacijentima koji pate od akutne psihoze ili teške depresije potrebno obezbijediti neodložno liječenje u psihijatrijskoj ustanovi.

Medicinske sestre/tehničari su prošli obuku za obavljanje humane fiksacije, ali u praksi su uočeni problemi u primjeni naučenog humanog vezivanja, a potpuno je izostala opšta edukacija iz oblasti psihijatrije.

Psihijatrijsko liječenje u Zavodu uglavnom se svodi na tretman medikamentima, odnosno ne sprovodi se bilo koji vid psihoterapijskog tretmana, individualnog ili grupnog, osim za zavisnike od psihoaktivnih supstanci (koji je i sam ograničenog dometa). Takođe, ne sprovodi se ni neophodna radno-okupaciona terapija. Mada, važno je napomenuti da je primijenjena terapija ista kao ona koja se primjenjuje u opštoj populaciji, pa se ne može zaključiti da su lica koja borave u Zavodu u tom pogledu u nepovoljnijem položaju.

I ovom prilikom upućujemo preporuku Ministarstvu pravde da, u saradnji sa Ministarstvom zdravlja, preduzme korake kako bi se licima koja borave u Zavodu, a koja pate od akutne psihoze ili teške depresije, obezbijedilo odgovarajuće liječenje u bolničkim uslovima, kako izričito glasi i međunarodni standard, što je prije moguće.

---

⁴⁸ Samoubistva u Srbiji u kontekstu savremenih demografskih i društveno ekonomskih promena, dr Gordan Penev, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2016.

⁴⁹ Mišljenje broj 01-391/15-3 od 29.12.2015. godine.

U međuvremenu posebnu pažnju je neophodno posvetiti zatvorenicima sa nekom od izrečenih mjera obaveznog liječenja u psihijatrijskoj ustanovi, a koji borave u zatvorskim uslovima, usled nedostatka kapaciteta u Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici uKotoru.

Imajući u vidu važnost ovoga pitanja, odnosno obavezu poštovanja prava mentalno oboljelih lica uopšte i dostizanja međunarodnih standarda u ovoj oblasti, neophodno je zajedničko i kontinuirano djelovanje svih nadležnih subjekata. Drugim riječima, Zavod u ovome ne smije ostati usamljen, odnosno za ovo je prethodno neophodno obezbijediti sve potrebne preduslove, što podrazumijeva sitemski pristup i usklađeno djelovanje nadležnih institucija sistema.

Institucija Zaštitnika, je u svakom slučaju zainteresovana i spremna da doprinese ostvarivanju ovoga zajedničkog cilja, u kom smislu je i izrađen ovaj Izvještaj i dato 13 preporuka koje u ovom momentu smatramo ključnim za pravovremeno unapređenje tretmana ove ranjive kategorije lica.

Na kraju ukazujem da izazovi sa kojima se suočava Zavod nisu jedinstveni i da isti opterećuju i savremenije zatvorske sisteme nego što je naš, ali to nas svakako ne oslabađa obaveze da svaka od nadležnih institucija i organa, u skladu sa našim različitim mandatima, doprinese punoj primjeni domaćih propisa i međunarodnih standarda u ovoj oblasti.

Zahvaljujem na pažnji.

